

MADE

CIRCULAIR IN FRYSLÂN

OVER CIRCULAIR KOPLOPER IN EUROPA WORDEN, ZIJN EN BLIJVEN

**In Fryslân
doen we
*het net even
anders***

Welkom in Fryslân

De coverillustratie gemaakt door Berber van den Brink uit Leeuwarden verbeeldt verbinding en circulariteit.

- 6 Blue Delta
- 8 Circulair koploper in Europa
- 10 Programma 2025
- 12 Hoog bezoek
- 14 Friso Douwstra & Evert Jan van Nijen
- 17 Onmisbare partners
- 18 Circulair en biobased bouwen
- 20 Vismigratierivier Afsluitdijk
- 22 Friese overheden als schakels
- 24 Hier gebeurt het!
- 26 Innoveren in infra
- 29 Column Joyce Walstra
- 30 Interview Françoise Bonnet
- 32 Europa kijkt mee
- 34 De wijk als circulaire proeftuin
- 36 Grutsk!
- 38 Circulaire kansen in Europa
- 40 Experts over Fryslân
- 42 Wad gaat om
- 44 De Jutfabriek
- 46 Twee generaties, één visie
- 48 Toekomstbestendige landbouw
- 50 Tien jaar Circulair Friesland
- 53 NCCE in Leeuwarden
- 54 De vakmensen van morgen
- 56 Frisse feiten
- 58 Pioniers in circulaire plastics
- 60 Mooi van dichtbij
- 62 Circulaire ambities
- 64 Leden van Circulair Friesland

Een schone, gezonde en

gelukkige *toekomst*

FRIEZEN ZIJN DE GELUKKIGSTE
INWONERS VAN EUROPA.
DIE VOORSPRONG WILLEN
WE VASTHOUDEN! MET DE
ECONOMISCHE SAMEN-
WERKINGSAGENDA BLUE DELTA
ZORGEN WE ER SAMEN VOOR
DAT FRYSLÂN EEN VITALE REGIO
BLIJFT. EEN REGIO WAAR HET
GOED LEVEN, ONDERNEMEN EN
LEREN IS.

Met de Economische Samenwerkingsagenda Blue Delta geven Friese ondernemers, onderwijs en overheden samen de toekomst van Fryslân vorm. We gaan niet voor méér, maar voor beter. Hoe? Door maatschappelijke opgaven te verbinden aan economische kansen versterken we de brede welvaart in de regio én houden we vast aan onze positie als circulair koploper in Europa. Met elkaar bouwen we aan een schoon, gezond en gelukkig Fryslân.

Vereniging Circulair Friesland winnaar
LangmanPrijs 2024 in Noord-Nederland.

Foto: David Vroom

Zo werken wij samen in Fryslân

Circulair koploper in Europa worden, zijn én blijven

Een schoon, gezond en gelukkig Fryslân. Een regio met een toekomstbestendige economie die grondstoffen steeds weer opnieuw gebruikt. Zodat afval niet meer bestaat. Een circulair Fryslân! Toekomstmuziek? Nee: het is het geluid van nú. Want Fryslân is één van de circulaire koplopers van Europa.

IN FRYSLÂN DOEN WE HET NÉT EVEN ANDERS

Al tien jaar wordt in Fryslân gewerkt aan circulariteit. Een groep ambitieuze Friese bedrijven startte tien jaar geleden met Vereniging Circulair Friesland. Nu, tien jaar later, vormt ze een netwerk van ruim 180 circulaire koplopers uit bedrijfsleven, onderwijs, overheid en maatschappelijke organisaties. Organisaties die achter hun circulaire ambities aan durven gaan. Die de verbinding aangaan met andere organisaties. Die samen de schouders eronder zetten en in het diepe springen.

Elkaar opzoeken, samen een uitdaging het hoofd bieden, aan de slag gaan: het is een werkwijze die verankerd zit in ons DNA. In onze mentaliteit. In z'n eentje had geen enkele Fries de strijd tegen het water gewonnen. Samen lukte het wél. En dat het spreekwoord "It is mei sizzen net te dwaan" in vele Friese huishoudens op een tegeltje prijkt, is ook echt geen toeval. Met alleen praten kom je er niet. Door te dóen en samen te werken kun je het verschil maken.

Op precies die manier werken we sinds 2015 aan een gezond, toekomstbestendig en circulair Fryslân. Vereniging Circulair Friesland fungeert in de transitie als kopgroep, verbinder en regisseur. De leden vormen een onuitputtelijke bron van ambitie en lef. De gezamenlijke innovatiekracht dient als katalysator waarmee de hele groep wordt geïnspireerd. En dan kan het snel gaan. Zeker in Fryslân, waar we niet alleen elkaar kennen en elkaar dingen gunnen. Maar waar we ook voldoende slagkracht hebben om het verschil te maken. Ons samenwerkingsmodel blijkt schaalbaar en toepasbaar in andere regio's. Een mooi voorbeeld is de nieuwe vereniging Circulair Groningen Drenthe, die recent werd opgericht en zich voortvarend ontwikkelt. Samen met deze vereniging versnellen we de circulaire transitie in Noord-Nederland.

ZEVEN CIRCULAIRE PIJLERS

Voor die transitie hanteren we zeven pijlers die samen zorgen voor een goede balans tussen economische, ecologische en sociologische aspecten. De zeven pijlers zijn: hergebruik van materialen, energie, water, biodiversiteit, sociale inclusiviteit en culturele diversiteit, gezondheid en welzijn en toegevoegde waarde. De pijlers worden in samenhang toegepast in concrete projecten en programma's waarin ketensamenwerking steeds centraal staat. Daarin worden al opzienbarende successen geboekt.

SUCCESSEN VIERN EN VOORUIT KIJKEN

Onze ambitie reikt verder dan Fryslân, Noord-Nederland of Nederland alleen. We willen heel Europa laten kennismaken met de Friese aanpak. Dat doen we met een stevig netwerk in Europa. Samen met andere circulaire regio's voeren we in heel Europa projecten uit, organiseren we evenementen en nemen we deel aan diverse comités. Zo zetten we onszelf en circulariteit op de Europese kaart. Inmiddels wordt Fryslân in Europa erkend als een van de circulaire koplopers. We worden zelfs genoemd als voorbeeldregio voor circulaire economie!

In 2025 vieren we onze circulaire successen. We laten zien wat we met elkaar bereikt hebben. Wat er allemaal al 'made circulair in Fryslân' is. En hoe trots we daarop zijn! Maar we kijken vooral vooruit. Want we bouwen door aan een schoon, gezond en gelukkig Fryslân. We schalen op naar meer en grotere projecten en programma's en doen concrete voorstellen voor het aanpassen van wetten en regels die de circulaire transitie belemmeren. Natuurlijk doen we dat met elkaar. Onze gezamenlijke circulaire reis naar morgen gaat elke dag een stukje verder. Stap jij ook in?

Programma 2025

Een jaar vol circulaire inspiratie

In 2025 vieren we onze circulaire successen. We laten zien wat we met elkaar bereikt hebben, wat er allemaal al 'made circulair in Fryslân' is en hoe trots we daarop zijn. Het hele jaar door organiseren we interessante evenementen en activiteiten.

Wil je weten wat er in 2025 nog meer te doen is? Kijk dan op www.madecirculairinfryslan.frl

Feestelijke aftrap jubileumjaar

17 maart | *OPNIEUW!* in Buitenpost

Op maandag 17 maart geven we het officiële startsein voor ons jubileumjaar. Op die dag gaat bovendien de Week van de Circulaire Economie van start: dubbel feest dus. Tijdens de feestelijke opening laten we met trots zien wat we al bereikt hebben en delen we onze ambities voor de toekomst. Kijk voor het programma op www.madecirculairinfryslan.frl

Voorprogramma Nationale Conferentie Circulaire Economie

19 maart | door heel Fryslân

Conferentiebezoekers worden uitgenodigd om een dagje eerder naar Leeuwarden te komen om zélf te ontdekken waarom Fryslân zichzelf als Europese koploper presenteert. We organiseren vijf verschillende tochten naar meerdere circulaire locaties in de regio. 's Avonds is er een diner met Friese topchefs en een culturele proeverij van Arcadia: zo proef je Fryslân op z'n best!

Nationale Conferentie Circulaire Economie

20 maart | Leeuwarden

Ieder jaar organiseert het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat de Nationale Conferentie Circulaire Economie (NCCE). Dit jaar is Leeuwarden trotse gastheer. Meer over de NCCE in Leeuwarden lees je op pagina 53.

Iepen Hûs

Elke eerste dinsdag van de maand | Fryslân

Op de eerste dinsdag van de maand geven onze leden een inkijkje in zijn of haar organisatie of instelling. Elke maand staat een pijler van de circulaire economie centraal. Ben je benieuwd wat Friese ondernemers doen op het gebied van water, culturele diversiteit, gezondheid en welzijn of een van de andere onderwerpen? Meld je dan aan voor het Iepen Hûs via www.madecirculairinfryslan.frl

Op circulaire expeditie

Op aanvraag | Fryslân

In Fryslân gebeurt ontzettend veel op het gebied van circulaire economie. Dat laten we graag zien! Daarom organiseren we samen met onze leden en partners circulaire expedities voor geïnteresseerde organisaties. Bijvoorbeeld over circulair bouwen, groene teams of circulaire hubs. Natuurlijk sluiten we elke expeditie af met lekker en lokaal eten. Want ook dat kunnen we hier goed! Boek nu jouw circulaire expeditie op www.meetinfriesland.nl/circulair

Europa bezoekt Fryslân

10 - 12 juni | Fryslân

Een week lang staat Fryslân in het teken van circulaire economie. Tijdens de Europese top, van 10 t/m 12 juni, komen verschillende Europese netwerken naar onze provincie om internationale samenwerking te versterken. En natuurlijk laten wij vol trots zien waarom Fryslân één van de Europese koplopers is.

Afsluiting van het jubileumjaar

10 oktober | Fryslân

Op de Dag van de Duurzaamheid sluiten we het jubileumjaar 2025 met elkaar af. We blikken terug op een prachtig jaar, maar kijken vooral vooruit. Welke kansen zien we? En hoe pakken we die met beide handen aan? De circulaire transitie gaat verder! Op www.madecirculairinfryslan.frl vind je het complete programma.

Hoog bezoek

Koningin Máxima onder de indruk van Fryslân

Een vereniging waarin ondernemers, overheids- en onderwijsinstellingen en maatschappelijke organisaties samenwerken aan een circulaire economie: dáárover wilde Hare Majesteit Koningin Máxima meer weten. In de zomer van 2024 bezocht de Koningin Circulair Friesland. Met veel trots toonden we haar de innovatieve samenwerkingen en initiatieven van Friese verschilmakers in Fryslân.

Foto's: Idzard Schiphof

Het bezoek van Koningin Máxima begon in Heerenveen, waar ze bij afvalverwerker Omrin zag hoe restafval wordt omgezet in groengas en hoe circulaire bedrijventerreinen bijdragen aan hergebruik van grondstoffen. Bij het Nationaal Testcentrum Circulaire Plastics (NTCP) kreeg de Koningin een inkijkje in de laatste innovatieve technieken om de recycling van plastic te verbeteren. Nedcam Solutions liet vervolgens zien hoe het met een reusachtige 3D-printer circulaire kunststof mallen produceert voor de maritieme industrie en bouwsector. Tot slot bracht Máxima een bezoek aan Miedema Bouwmaterialen in Leeuwarden, dat biobased bouwen en circulair opdrachtgeverschap centraal stelt in alle activiteiten.

Leidende rol van Fryslân

Het bezoek van de Koningin onderstreepte de leidende rol van Fryslân in de transitie naar een circulaire economie. Na afloop van haar bezoek liet Koningin Máxima weten onder de indruk te zijn van de ontwikkelingen in de provincie. "We hebben maar één planeet, en onze grondstoffen zijn niet onuitputtelijk. Hoe meer er wordt hergebruikt, hoe beter dat is. Het is heel mooi om te zien hoe Fryslân hiermee bezig is."

‘De schijnwerper brengt ons verder’

Foto: Menno de Boer

In 2025 laat Fryslân zien hoe ver ze als regio al is in de circulaire transitie. Een welverdiende spotlight, vinden Friso Douwstra, gedeputeerde van de Provincie Fryslân, en Evert Jan van Nijen, directeur van Vereniging Circulair Friesland. Want dat de provincie een stevige circulaire koers vaart, mag iedereen weten. “Maar 2025 is geen eindstation; het is een tussenstop.”

‘Fryslân één van de Europese koploperregio’s’

Friso Douwstra

Friese boeren die op de wachtlijst staan om hennep of vlas te mogen telen voor biobased bouwmaterialen. Een testcentrum voor circulaire plastics in Heerenveen dat wereldwijd enig in zijn soort is. De Vismigratierivier in de Afsluitdijk. Maar ook mkb'ers die gedreven werken aan circulaire producten. Als Friso Douwstra en Evert Jan van Nijen tegenover elkaar zitten, volgen de voorbeelden van het circulaire succes in de regio elkaar in hoog tempo op.

Klein gebied, veel kennis en samenwerking

Dat Fryslân één van de Europese koplopers is op het gebied van circulaire economie, daar is volgens hen geen twijfel over mogelijk. Friso, die ook in de Europese politiek actief is, onder meer als dossierhouder Circulaire Economie, ziet hoe veel van zijn Europese collega's nog worstelen met de basisbeginselen van duurzaamheid. “Zij overwegen om te beginnen met afval scheiden, terwijl wij al lange tijd ontzettend veel grondstoffen uit afval halen en hergebruiken”, illustreert hij. “Fryslân is maar een relatief klein gebied. We hebben hier een sterk mkb, maar geen grootbedrijf met honderden miljoenen aan innovatiekracht per jaar. En toch hebben we hier veel kennis op het gebied van circulaire economie.”

“Kennis, maar ook stevige uitvoeringsprogramma's”, vult Evert Jan zijn gesprekspartner aan. “Bedrijven, onderwijsinstellingen en overheden steken samen de handen uit de mouwen. Dat we op die manier samenwerken in Fryslân en Noord-Nederland, is uniek. De afgelopen jaren zijn er, ook met steun van de provincie, honderden miljoenen geïnvesteerd in de circulaire economie.” Maar Fryslân is niet de enige Europese regio die een circulaire transitie doormaakt. Dat gebeurt bijvoorbeeld ook in Vlaanderen, Schotland en delen van Finland. Deze koploperregio's weten elkaar steeds beter te vinden, merkt de directeur van de vereniging. “We werken samen in internationale projecten. Soms doen we dat als gezamenlijke 'kopgroep', maar we helpen ook andere regio's om hun transitie te versnellen.”

Broodnodige schijnwerpers

In 2025 zet de provincie Fryslân zichzelf in de circulaire schijnwerpers. Een beetje on-Fries misschien, om met zoveel trots voor het voetlicht te treden? Nee, meent Friso. Hij vindt die aandacht juist hoognodig. “Alle organisaties, overheden en mensen die zich al zo lang voor een toekomstbestendig Fryslân inzetten, verdienen weleens een schouderklopje. Met die schijnwerper vergroten we bovendien de aandacht voor het onderwerp. Er komt nieuwe energie, er ontstaat tractie. De schijnwerper brengt ons verder.”

Het feestelijke jubileumjaar zorgt ook voor vertrouwen, denkt Evert Jan. "Vertrouwen in onze eigen regio. Als we herinnerd worden aan de stappen die al zijn gezet, kunnen we niet anders dan beseffen dat we zélf aan het roer staan van de circulaire transitie. Doordat die transitie hier plaatsvindt, levert die ons nog véél meer op dan milieuwinst alleen: ook de regionale economie en sociale cohesie profiteren mee."

De circulaire trein rijdt door

De gedeputeerde en de directeur kijken uit naar het jaar dat voor hen ligt. Toch reikt hun blik ook voorbij 2025. De circulaire trein rijdt door – in een pittig tempo bovendien. "2025 is geen eindstation, maar een tussenstop", houdt Evert Jan de metafoer nog even vast. Als het aan hem ligt, dendert dan ook de trein op volle snelheid door richting die toekomstbestendige Friese economie. "Ik zou het geweldig vinden als de Friese overheden in 2030 volledig circulair inkopen en daarmee de circulaire ambities van het mkb aanjagen. Als alle nieuwe woningen in Fryslân biobased worden gebouwd. En als de helft van de bedrijventerreinen in de regio tegen die tijd circulair is geworden, zou dat de circulaire transitie een enorme impuls geven." Tot slot koestert hij een grote ambitie voor het onderwijs: "Als het Friese onderwijs in 2030 helemaal duurzaam en circulair is, wordt circulariteit voor studenten de norm. Daarmee geven we de nieuwe generatie de kracht om de transitie nog verder te versnellen."

Made circulair in Fryslân

Ook Friso is niet van plan om achterover te leunen. Hij laat weten dat hij zich sterk maakt voor de verankering van de Friese koploerspositie in Europa. "Als het in Europa over de circulaire transitie gaat, moet het over Fryslân gaan. Over onze aanpak, projecten en resultaten." En iets dichterbij huis? "We hebben met het biobased bouwen een prachtige, aantoonbaar Friese, circulaire keten gecreëerd. Ik weet zeker dat ons dat met nóg een productiestroom moet lukken, zodat we het mkb nog verder kunnen betrekken in de transitie. Stel je voor dat de geschenken die ik als gedeputeerde ontvang, niet langer made in China zijn, maar made circulair in Fryslân: dat is toch een prachtig toekomstbeeld? Laten we dat met elkaar waarmaken."

Evert Jan van Nijen

*'De nieuwe generatie
kan de transitie
verder versnellen'*

Onmisbare partners

Een circulaire economie maak je samen. Daarom zijn we trots op deze samenwerking met alle onmisbare partners om een succes te maken van het circulaire jaar. Samen bereiken we bedrijven, inwoners én bezoekers van Fryslân.

Innovatiepact Fryslân

Het Innovatiepact Fryslân (IPF) is een samenwerkingsverband van ondernemers, onderwijs en overheden. Samen voeren zij programma's uit vanuit de Economische Samenwerkingsagenda Blue Delta. Bij alle programma's die aan IPF verbonden zijn, spelen circulariteit en duurzaamheid een belangrijke rol. Natuurlijk werkt de organisatie zelf ook zo circulair mogelijk.
www.innovatiepact.frl

Foto: Aron Weidenaar

Foto: Lucas Kemper

Arcadia

Elke drie jaar organiseert Arcadia een honderd dagen durend cultureel programma in Fryslân. Van 17 mei tot 24 augustus 2025 staat opnieuw een explosie van creativiteit op het programma. Zo wordt bij de Oldehove in Leeuwarden een innovatief 'Bouwruk' gemaakt van duurzame materialen en creatieve bouwstenen. Iedereen kan bijdragen aan dit centrum voor ontmoeting, verwondering en creativiteit.
www.arcadia.frl

Merk Fryslân

Friesland Convention Partners en Meet in Friesland, onderdeel van Merk Fryslân, hebben een gezamenlijk doel: meer zakelijke bijeenkomsten naar de regio halen. Fryslân positioneren als dé plek waar kennis, innovatie, duurzaamheid en beleving elkaar versterken. In 2025 bieden Merk Fryslân en Circulair Friesland samen bouwstenen en expedities aan om zoveel mogelijk bedrijven te inspireren om mee te doen aan de circulaire transitie.
www.meetinfriesland.nl

Friese Milieu Federatie

De Friese Milieu Federatie (FMF) helpt inwoners van Fryslân om duurzamer met spullen om te gaan door delen, lenen, ruilen en repareren gemakkelijk en aantrekkelijk te maken. FMF laat zien dat een circulaire samenleving – waarin je minder koopt, spullen langer gebruikt en slim kiest – niet alleen goed is voor het milieu, maar ook kosten bespaart en buurten sterker maakt.
www.fmf.frl

Foto: Menno de Boer

Circulair en biobased bouwen: *het nieuwe normaal*

Een circulaire ommezwaai veroorzaakt je niet alleen. Nee, om in de bouwsector een transitie naar circulair en biobased bouwen op gang te brengen, is een goede samenwerking essentieel, weten Peter van de Weg, directeur-bestuurder van woningcorporatie Elkien, en Doeke van Wieren, directeur van TWA Architecten en aangesloten bij CRAFT+.

PETER VAN DE WEG, NICK BOERSMA EN DOEKE VAN WIEN

Het nieuwe normaal. Geen weg meer terug. Als Peter, Doeke en Nick met elkaar in gesprek gaan, duurt het niet lang voor kreten als deze voorbijkomen. De drie mannen vertegenwoordigen allemaal een schakel in de keten van circulair en biobased bouwen. "Pioniers als Elkien en architectencollectief CRAFT+ laten zien dat duurzaam bouwen geen toekomstmuziek meer is, maar dat we ermee zijn begonnen. Dat het kán. En dat het niet duurder hoeft te zijn, zolang je blijft innoveren", zegt Nick Boersma, programmamanager Fryslân bouwt Circulair. "Dankzij die instelling telt Fryslân nu al veertig circulaire en biobased bouwprojecten."

Transitie naar de toekomst

Bij meerdere van die bouwprojecten is Elkien opdrachtgever. De woningcorporatie heeft de overtuiging dat sociale huur niet alleen betaalbaar, maar ook toekomstbestendig moet zijn. Dat betekent: bouwen met natuurlijke materialen en CO2 opslaan in plaats van uitstoten. Woningen isoleren met vezelhennep, beton hergebruiken of hout een tweede leven geven. "Wij zien het als een transitie naar de toekomst," zegt Peter. "En daar heb je schaalvergroting voor nodig. Aantallen. Samenwerking. Daarom trekt Elkien op met andere corporaties. Als je opschaaft en een markt creëert, dan ontstaat er een stevige keten."

Dat bewijst ook de wijkvernieuwing in Heechterp, gaat de directeur verder. "Daar wordt het beton van de sloop verwerkt tot nieuw bouw materiaal dat we weer in dezelfde wijk hergebruiken. Hierbij werken we nauw samen met lokale partijen zoals de Leeuwarder Betoncentrale en de gemeente Leeuwarden. Lokaal, circulair en efficiënt. In het dorp Oppenhuizen realiseerde Bouwgroep Dijkstra Draisma in 2024 onze meest duurzame woningen tot nu toe. Met als motto: beton waar het moet, hout waar het kan."

Friese Circulaire Ontwerpaanpak

Samen kom je verder, luidt het cliché; maar het is oh zo waar. "Circulair Friesland is ontzettend belangrijk in het organiseren van samenwerkingen in de bouwsector," zegt Doeke van Wieren. Doeke is aangesloten bij CRAFT+, een collectief van acht architectenbureaus dat circulair en biobased niet als concurrentievoordeel ziet, maar als een gezamenlijke missie. "Circulariteit is geen verdienmodel waar je je arm omheen houdt," zegt Doeke. "Het is een gezamenlijke opgave."

'We laten zien dat het kán'

Hun kennis over het onderwerp delen de architecten niet alleen onderling, maar bundelen ze in publicaties en manifesten, zodat er opschaling ontstaat. Zo lanceren ze in 2025 zelfs de Friese Circulaire Ontwerpaanpak. "Als je een markt wilt creëren voor biobased materialen, moet je vraag genereren. Opdrachtgevers zoals Elkien moeten weten wat er mogelijk is, zodat ze daarnaar kunnen vragen. De Ontwerpaanpak helpt daarbij."

De nieuwe norm

Waar staat de bouwsector over tien jaar? De architect en directeur durven wel een blik vooruit te werpen. Peter: "Friese overheden, waaronder de gemeente Leeuwarden, geven nu al het goede voorbeeld door zich niet blind te staren op de regels. Ik zou het heel mooi vinden als ook het Rijk gaat inzien dat biobased en circulair bouwen met de juiste wet- en regelgeving de standaard kan worden. Doeke vult aan: "Alle bouwpartners vragen een helder beleid en een duurzaam perspectief. Dit wordt zonder twijfel de nieuwe norm."

Wereldprimeur *bij de Afsluitdijk*

ONGEHINDERD ZWEMMEN
DOOR 'S WERELDS EERSTE
VISMIGRATIERIVIER

De Afsluitdijk beschermt ons land tegen het water. Maar voor vissen vormt de dijk een enorme hindernis: van het zoete IJsselmeer naar de zoute Waddenzee zwemmen, is voor hen onmogelijk. En dat terwijl trekvisen zowel zoet als zout water nodig hebben om op te groeien en zich te kunnen voortplanten. Met de komst van een unieke Vismigratierivier in de Afsluitdijk kunnen vissen binnenkort weer ongehinderd heen en weer zwemmen. De Vismigratierivier is de eerste getijdenrivier tussen zoet en zout water ter wereld. Het kunstwerk wordt bovendien grotendeels circulair gebouwd met materialen uit de omgeving. Van breukstenen die vrijkwamen bij de versterking van de Afsluitdijk tot riet uit de Makkumer Noordwaard. Goed voor de vissen, goed voor de aarde.

Foto: Rijkswaterstaat – Levvel – Provincie Fryslân – Topview Luchtfotografie

Friese overheden zijn de eerste schakel in de circulaire keten

In de transitie naar een circulaire economie nemen de Friese overheden een belangrijke positie in. Niet alleen die van regionale beleidsmaker, maar ook van pionier en aanjager van verandering. Wat dat betekent, weten ze in Smallingerland en Súdwest-Fryslân: bewuste keuzes maken, en soms durven om tegen de stroom in te zwemmen. Wethouders Maria le Roy en Bauke Dam gaan erover in gesprek.

Maria le Roy

“Circulariteit moet niet een los project zijn, maar de standaard in alles wat we doen”, opent Maria le Roy, wethouder in de gemeente Smallingerland, het gesprek. “Neem het nieuwe zwembad in Drachten. Dat heeft een circulair ontwerp met zonnepanelen op het dak en een energiehuis met batterijen om overtollige stroom op te slaan. De gebruikte materialen zijn zoveel mogelijk demontabel, zodat ze kunnen worden hergebruikt, en uit het douchewater wordt warmte teruggewonnen.” Bauke Dam, wethouder in Súdwest-Fryslân, heeft eveneens zo’n mooi voorbeeld paraat: “Ook bij ons is circulariteit geen ambitie op papier, maar een kwestie van doen. De nieuw te bouwen buitendienstlocatie in Bolsward wordt gebouwd met gerecyclede materialen en volledig energieneutraal. Van de bomen die gekapt moesten worden, wordt meubilair gemaakt voor in het nieuwe pand. Een prachtig voorbeeld van hergebruik en een korte keten.

Geen vrijblijvende optie

Zulke klinkende voorbeelden wekken de suggestie dat circulariteit een vanzelfsprekendheid is. Maar de wethouders weten dat er nog altijd veel uitdagingen zijn die de circulaire ontwikkeling kunnen vertragen. Zo loopt de geldende wet- en regelgeving nog niet helemaal synchroon met de Friese ambitie. Een andere flinke drempel blijft bewustwording over het onderwerp. Maria: “Circulariteit is geen vrijblijvende optie, maar een noodzaak. Als wij niet laten zien dat het kan, hoe kunnen we het

Bauke Dam

‘Als wij het niet doen, hoe kunnen we het dan wel van anderen verwachten?’

dan van ondernemers en inwoners verwachten?” De Friese gemeenten passen ‘practice what you preach’ steeds meer toe in hun eigen inkopen en aanbestedingen. Zo blijkt het gebruik van nieuw materiaal lang niet altijd nodig. Door materialen die bij vervanging van wegen of kades terugkomen, zorgvuldig op te slaan en te digitaal te registreren, kunnen ze binnen de gemeente of een andere gemeente opnieuw worden ingezet.

Toekomstbestendige bedrijventerreinen

Bauke: “We zijn blij met de ervaring die we in Súdwest-Fryslân opdoen in de samenwerking met andere Friese gemeenten. Maar we werken ook samen met ondernemers. Zo organiseren we bijeenkomsten waarop individuele ondernemers meer te weten kunnen komen over circulair inkopen of circulaire verdienmodellen. Daarmee stimuleren we hen om positieve impact te maken. Met grotere bedrijven werken we samen aan de ontwikkeling van toekomstbestendige bedrijventerreinen.”

Dat laatste is geen kwestie van een paar zonnepanelen en een laadpaal bij de ingang. Voor een toekomstbestendig bedrijventerrein is een flinke transitie nodig. “Dat, én een hecht ondernemersnetwerk”, licht Maria toe. “Bedrijven moeten elkaar eerst goed leren kennen. In Smallingerland hebben we een onafhankelijk bureau gevraagd om ons grootste bedrijventerrein volledig in kaart te brengen.” En wat blijkt er dan uit zo’n analyse? Wat moet er anders? “Slimme energie-uitwisseling, gezamenlijke waterzuivering en het gebruiken van reststromen. Zo kan het ene bedrijfspand misschien verwarmd worden met de restwarmte van een naastgelegen bedrijf. En waarom zou regenwater ongebruikt in het riool verdwijnen als het ook kan dienen voor koeling of het bewateren van groen?”

Minder uitstoot

Volgens de wethouder van Smallingerland moet je bedrijventerreinen zien als ecosystemen. “Ook hier is samenwerking de oplossing.” Hetzelfde principe – eerst de boel goed organiseren en dan pas handelen – werkt dan ook goed op een andere plek in haar gemeente: bedrijventerrein De Haven. Nieuwe bedrijven krijgen er niet een willekeurig gekozen plek, maar eentje die logistiek gezien bij ze past. Organisaties die voor hun aan- en afvoer gebruik kunnen maken van waterverbindingen, krijgen een plek aan zo’n waterweg. Het resultaat: minder vrachtwagens op de weg, minder uitstoot en efficiënter werken.

Jantie van der Laan

Jantie van der Laan van Circulair Friesland prijst de langetermijnvisie van de Friese gemeenten: “In plaats van de makkelijkste route te kiezen, kijken zij naar de toekomst. Daar is lef voor nodig. Maar met elke stap die we zetten – overheden, ondernemers en onderwijsinstellingen – komt Fryslân dichterbij een toekomst waarin afval verleden tijd is. En wie nu niet mee verandert, blijft straks achter in het betonnen tijdperk. Dat denk ik echt.”

Hier gebeurt het!

Van kleine initiatieven tot stevige samenwerkingen: in de hele provincie wordt gewerkt aan een schoon, gezond en gelukkig Fryslân. Reis mee langs mooie projecten en bruisende plekken vol innovatiekracht.

Smart and circular shipbuilding Harlingen

Schepen zijn én blijven van groot belang voor onze economie en maatschappij. Het programma 'Smart and circulair shipbuilding', onderdeel van de sectoragenda voor de Maritieme Maakindustrie, ontwerpt de 'Scheepswerf van de toekomst': een circulaire aanpak voor het ontwerp, de bouw, het onderhoud en de renovatie van schepen.

WaterCampus Leeuwarden Leeuwarden

Zeg je watertechnologie, dan zeg je WaterCampus Leeuwarden. Door bedrijven, kennisinstellingen en overheden aan elkaar te verbinden, is de WaterCampus de drijvende kracht achter vele ontwikkelingen en innovaties op het gebied van watertechnologie. De WaterCampus heeft bovendien de ambitie die sectorverbindende rol voor heel Europa te vervullen.

Noord-Nederland Verdient Circulair Leeuwarden

Circulair ondernemen in Noord-Nederland, hoe pak je dat aan? Het programma Noord Nederland Verdient Circulair, waarin Groningen, Drenthe en Fryslân samenwerken, helpt ondernemers het antwoord op die vraag te vinden.

Energie Kenniscentrum Leeuwarden

Het Energie Kenniscentrum Leeuwarden is dé duurzame campus van Leeuwarden. Hier vinden bedrijven, overheden en onderwijsinstellingen elkaar, zodat ze samen de energietransitie verder kunnen versnellen.

Innovatiecluster Drachten Drachten

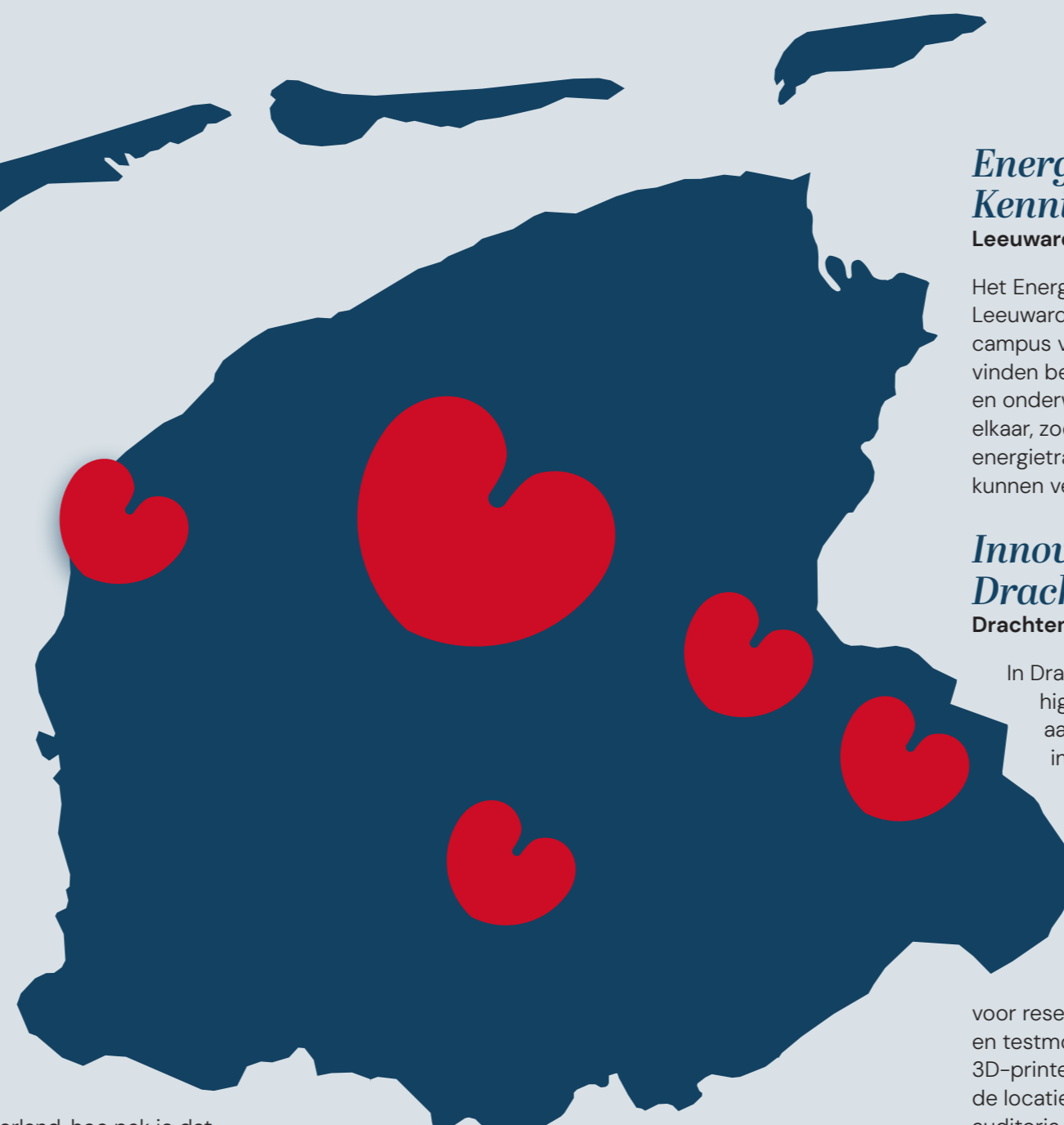
In Drachten werkt een groep hightechbedrijven samen aan indrukwekkende innovaties. De bedrijven in het Innovatiecluster Drachten delen een locatie die volledig is toegerust op testen en innoveren: zo zijn er speciale werkplaatsen voor research & development en testmogelijkheden voor 3D-printen. Binnenkort wordt de locatie uitgebreid met auditoria, zodat ook scholieren en studenten kunnen kennismaken met de nieuwste technologieën.

Biosintrum Oosterwolde

Het Biosintrum is het kloppend hart van de biobased economie. Het centrum bestaat voor meer dan tachtig procent uit biobased materialen. Daarmee is het Biosintrum is een van de meest duurzame en innovatieve gebouwen van Europa. Een titel om trots op te zijn!

Ode aan de Washand Joure

Wist je dat een gemiddelde douchebeurt van 7,5 minuut zo'n 65 liter water kost? Sla je een douchebeurt over en was je je in plaats daarvan bij de wasbak met een washandje, bespaar je liters water. In 2024 brachten we met de campagne #douchelief een ode aan de washand. Met succes: de campagne werd breed uitgemeten in de media.

Innoveren in infra

Met gezond verstand én een dosis lef

Foto: Memó de Boer

Een circulaire infrastructuur ontwikkelen? Dat is een kwestie van je gezonde verstand gebruiken, vindt Harm Beerda. In It Swettehûs spreekt de voormalig ceo van de regionale infra-aannemer Oosterhof Holman met Hendrik Holties, directeur van Oosterhof Holman, en Sieds Hoitinga, programmamanager bij provincie Fryslân. Een gesprek over lef hebben, samenwerken en buigen, maar niet barsten.

HARM BEERDA, HENDRIK HOLTIES EN SIEDS HOITINGA

Ze hebben een bijzonder vakgebied. Ontzettend belangrijk, en tegelijkertijd onzichtbaar. “Als infrastructuur werkt, merk je er niets van. Valt het uit, dan zie je pas hoe afhankelijk we ervan zijn”, vat Hendrik treffend samen. Sieds somt op: “Wegen, bruggen, tunnels, spoorlijnen, waterwegen, elektriciteitsnetten, rioleringen, glasvezelkabels. Zonder infra geen handel, geen economie en geen samenleving zoals we die nu kennen.”

De drie infra-mannen spreken elkaar in It Swettehûs, waar de brugbedieningscentrale van de Provinciale Waterstaat is ondergebracht. Het pand bestaat voor ongeveer de helft uit hergebruikte materialen: een geslaagd voorbeeld van een gebouw dat sinds de opening in 2022 synoniem is aan circulariteit en duurzaamheid. It Swettehûs kwam er dankzij een samenwerking tussen bouwers, aannemers, architecten en de provincie Fryslân als opdrachtgever. Alle partijen zagen – en zien – het belang van een circulaire toekomst.

Asfaltconvenant

Dezelfde intrinsieke motivatie vormde de basis van het Asfaltconvenant, in juli 2024. In dat convenant staan de afspraken waarmee de drie noordelijke provincies, de gemeenten en marktpartijen de asfaltketen willen verduurzamen. “Dit convenant biedt een blauwdruk die niet alleen regionaal, maar ook landelijk impact kan hebben”, zegt Hendrik.

Want hoe belangrijk ook: de milieu-impact van asfalt is groot. Het convenant maakt daar een einde aan. Er moeten minder soorten asfalt komen, het materiaal moet een duurzamere samenstelling krijgen en lagere productietemperaturen moeten de CO₂-uitstoot, emissie van schadelijke stoffen en grondstoffenverspilling flink terugdringen. Harm: “We kunnen over koffiebekers discussiëren tot we een ons wegen, maar als je écht CO₂ wilt besparen, dan moet je naar de grote jongens kijken: asfalt, beton, grondverzet. Dát is waar de impact zit.”

Grip op Grond

Om tot die impact te komen, moet de keten samenwerken. In de gesprekken daarnaartoe schuurt het soms, laat Sieds weten. "Maar dat is niet erg. Natuurlijk botsen we soms, maar we hebben hetzelfde doel: een infrastructuur die niet alleen sterk is, maar ook toekomstbestendig." Zoals het geval is bij Grip op Grond, dat in 2010 ontstond als project van de provincie. In dat project wordt grond die vrijkomt bij het ene project, hergebruikt in een ander project. Dat leidt tot minder transport, minder opslag, minder kosten en vooral: minder CO₂-uitstoot. Grip op Grond begon bij een bouwproject in Sneek. Het zand dat daar weg moest, paste perfect in een nieuw stuk Rijksweg. Sindsdien is het systeem verfijnd en uitgebreid: bij de bouw van aquaducten, dijkversterkingsprojecten en het vismigratieproject in de Afsluitdijk werd al overgebleven bouwgrond slim hergebruikt.

Fietsbrug Ritsumasyl

Een project dat naast logisch nadenken ook lef vergde, bevindt zich in de buurt van It Swettehûs: de nieuwe fietsbrug in Ritsumasyl werd gemaakt van biobased composiet, een materiaal waarvan de werkelijke praktische haalbaarheid niet bekend was. Modellen van universiteiten rekenden voor dat het kon, een brug van circulaire kunststof. Maar toch: het beheer, het onderhoud en de werking – het materiaal buigt nu eenmaal behoorlijk in vergelijking met metaal en beton – moesten zich in de praktijk nog bewijzen.

Fryslân durfde het aan om het biobased composiet een kans te geven. Een groot compliment voor de politiek, benadrukken de drie aan tafel. Hendrik: "Hier krijgen innovaties sneller een kans. Misschien omdat we elkaar kennen en weten waar we voor staan. En als het misgaat? Dan lossen we dat samen op." Dus ja, de brug bij Ritsumasyl buigt. Maar hij barst niet. Eigenlijk precies zoals de mentaliteit die nodig is op weg naar het nieuwe normaal.

'Als je écht CO₂ wilt besparen, moet je naar de grote jongens kijken'

Standvastig circulair doorpakken

Foto: Ronald Zijlstra

JOYCE WALSTRA IS VOORZITTER VAN MKB NOORD-NEDERLAND EN BESTUURSLID VAN DE VERENIGING CIRCULAIR FRIESLAND. IN DEZE COLUMN DEELT ZE HAAR VISIE OP DE CIRCULAIRE TRANSITIE IN FRYSLÂN.

"Laat de wereld een beetje beter achter dan je hem gevonden hebt." Het zijn wijze woorden van schrijver Robert Baden-Powell. Ik zie veel ondernemers die dat credo omarmen. En voordat ik de indruk wek voor eigen parochie te preken omdat ik 'toevallig' actief ben in de wereld van ondernemers: onderzoek bevestigt dat bijna de helft van de mkb-bedrijven bij investeringsbeslissingen rekening houdt met duurzaamheid. Bij veertig procent van de mkb'ers heeft duurzaamheid in (zeer) grote mate invloed op de inkoop van producten en diensten.

Ik herken deze drive bij onze leden. Onder hen heerst merkbaar de overtuiging dat we niet alleen ondernemen 'om geld te verdienen'. Nee: we ondernemen zó, dat onze kinderen in een prettige wereld kunnen opgroeien. We produceren op innovatieve manieren, gaan slim met grondstoffen om en maken van nieuwe energie de norm. Het kost tijd om circulariteit te implementeren in een bedrijf of keten. Het vergt een lange adem. Soms lukt het, maar soms ook niet. In dat laatste geval is het fijn om bij Circulair Friesland

gelijkgestemden te ontmoeten. Om te ventileren, nieuwe ideeën op te doen, met hernieuwde energie naar huis te gaan en daar standvastig circulair door te pakken.

De wet is een bijzondere speler ten aanzien van circulariteit. Soms lopen wet- en regelgeving achter op de realiteit, soms zijn ze ineens prominent aanwezig. Gelukkig beschikt de vereniging over een zogenoemde Ambitietafel Wet- en Regelgeving. Die weet precies wat wel én niet kan. Zijn de wetten en regels echt aan verandering toe? Dan doen de leden van die tafel suggesties aan beleidsmakers en politiek.

Ciculair Friesland is nu al een krachtig collectief met een fantastische achterban. Maar Fryslân kent 20.000 geregistreerde bedrijven. Moet je je eens voorstellen welke mogelijkheden er zouden ontstaan als al die bedrijven circulariteit zouden omarmen. Laten we de wereld een beetje beter achterlaten dan we hem hebben gevonden. En laten we dat met een steeds groter collectief doen.

‘De Europese circulaire transitie bevindt zich op een kantelpunt’

Nog nooit werd in Brussel en Europa zoveel samengewerkt aan de circulaire transitie. Juist nu de internationale geopolitieke onrust zoveel aandacht opeist, bundelen Europese netwerken en regio's hun krachten, ziet Françoise Bonnet, secretaris-generaal van ACR+, het Europese netwerk voor circulariteit.

Met meer ben je sterker. Al meer dan dertig jaar is dat het uitgangspunt van ACR+. De Europese netwerkorganisatie, de afkorting staat voor Association of Cities and Regions for Sustainable Resource Management, verbindt Europese steden en regio's die circulaire ambities hebben met elkaar. Maar ACR+ limiteert zich niet tot regio's en steden: ook onderwijsinstellingen, commerciële bedrijven en goede doelen zijn van harte welkom. Die open houding blijkt harder nodig dan ooit.

“De Europese circulaire transitie bevindt zich op een kantelpunt”, zegt Françoise, een lichte bezorgdheid klinkt door in haar stem. “Door de onrust in de wereld verdwijnen de zorgen om klimaatverandering naar de achtergrond. Niet alleen bij burgers, ook bij bestuurders. Maar je kunt het milieu niet op pauze zetten: de ontwikkelingen gaan door. Om ervoor te zorgen dat het onderwerp de aandacht krijgt die het zo hard nodig heeft, hebben we iedereen nodig.”

Bruggenbouwer

De secretaris-generaal van ACR+ spreekt met veel bevoegdheid. Ze is op de hoogte van de laatste Europese ontwikkelingen, weet aan welke wetten wordt gewerkt en ziet welke onderwerpen de meeste aandacht krijgen – en welke minder. Maar Françoise is meer dan een pleitbezorger voor circulariteit en duurzaamheid. Ze is ook een bruggenbouwer. De Brusselse staat aan het hoofd van een organisatie die de ‘spin in het web’ is van de Europese circulaire transitie.

‘Onze leden helpen elkaar verder’

“Voor regio's die op Europees niveau willen werken aan circulariteit, zijn wij de toegangspoort. Door regio's slim aan elkaar te koppelen, bijvoorbeeld omdat ze dezelfde ambities hebben of elkaar goed kunnen aanvullen, kunnen zij elkaar verder helpen.” De netwerkorganisatie coördineert bovendien gezamenlijke subsidieaanvragen en bevindt zich, met Brussel als vestigingsplaats, letterlijk dichtbij de Europese politiek. “Daardoor kunnen we onze leden goed op de hoogte houden.”

De regio is precies goed

Dat ACR+ zich vanuit Brussel focust op het versterken van regio's, is met goede reden. “Het is makkelijker om een project, innovatie of product op een kleinere schaal te ontwikkelen. Iets wat van dichtbij komt, wordt vaak sneller omarmd. Maar een lokale aanpak is vaak net te klein: die mist slagkracht. Het regionale niveau is precies goed.” De secretaris-generaal legt uit dat in de regio vraag en aanbod bij elkaar komen. “Met een regionale aanpak kun je dus invloed hebben op beide. Dat is heel effectief.” En heeft een project of innovatie zich op regionale schaal bewezen, dan moedigt ze de opschaling naar een nationale of Europese schaal alleen maar aan. “Spread the word!”, zegt ze lachend.

Fryslân is sinds 2018 lid van ACR+ en sinds enige tijd ook vertegenwoordigd in het bestuur. De Friese aanpak, waarbij bedrijven de eerste aanzet gaven voor de regionale circulaire transitie, verraste Françoise destijds: “Elke regio heeft zijn eigen aanpak, maar die van Fryslân is uniek. De manier waarop publieke en private organisaties elkaar opzoeken en samenwerken, is heel interessant. Ik merk bovendien dat Fryslân écht de wil heeft om het anders te doen. Om bestaande systemen en patronen te veranderen of verbeteren. Die gedrevenheid, samen met de ‘bottom-up’ aanpak en de talloze projecten en innovaties, maakt Fryslân tot een Europese koploper.”

Een basis voor de nieuwe generatie

Via ACR+ kwam Fryslân in contact met andere koploperregio's en speelt inmiddels een rol in verschillende Europese projecten. In september 2024 ging een nieuw, ambitieus project van start waarin Fryslân een rol speelt: European Circular Innovation Valley. Negentien partners uit negen verschillende landen werken in het project samen om regio's verder te ontwikkelen tot bruisende circulaire ‘hubs’. “We focussen heel duidelijk op veranderingen binnen de regio's en het ontwikkelen van een zelfstandig ecosysteem in elke regio. Ik heb grote verwachtingen van dit project. Als zich straks in heel Europa van zulke bruisende hubs bevinden, krijgt de circulaire transitie een enorme impuls. En die is hard nodig.”

Het zijn projecten als deze die haar vertrouwen in de toekomst geven. Want ze mag dan bezorgd zijn over de afnemende aandacht voor duurzaamheid en circulariteit, Françoise is ook optimistisch. Over de nieuwe generatie bijvoorbeeld. “Het klimaatbewustzijn onder jongeren is groot. Er komt een generatie aan die welzijn boven geld en spullen stelt. Die bereid is om op een andere, duurzame manier te consumeren, produceren en leven. Voor die generatie leggen wij, samen met al onze partners, een zo goed mogelijke basis.”

Europa kijkt mee

Niet alleen in Fryslân, ook ver daarbuiten werken we aan een circulaire toekomst. Hoe kijken andere landen en regio's naar de rol van Fryslân in de circulaire transitie? Een greep uit de reacties van onze Europese partners.

Wim Stubbe
Expert EU-subsidies en netwerking, Intercommunale Leiedal en North Sea Region (België)

"De provincie Fryslân is een vaandeldrager bij het uittekenen van een realistisch beleid op het gebied van circulaire economie. De gedrevenheid van de regio om de circulaire economie in te bedden in de dagdagelijkse werking van ondernemingen, in combinatie met een degelijke productkennis, is een heel sterke troef."

Iain Gulland
Chief executive, Zero Waste Scotland (Schotland)

"Circulair Friesland heeft circulariteit geïntegreerd in zijn regionale identiteit. De sterke lokale betrokkenheid en partnerschappen tussen bedrijven, overheden en onderwijsinstellingen, maken Fryslân tot een wereldwijde koploper op het gebied van circulaire economie. De regio vertaalt circulaire principes naar een duurzame, veerkrachtige en regeneratieve economie: daar profiteren mensen én de planeet van. Schotland volgt graag het Friese model: we kijken ernaar uit om meer te leren over de rol die de regio speelt in het behalen van nationale doelen."

Mirko Kruse
Handelskammer Bremen (Duitsland)

"Als ik naar Fryslân kijk, is het bijna alsof ik een kijkje in de toekomst krijg. Tijdens een tour door de regio heb ik kennisgemaakt met de netwerken en organisaties achter de circulaire transitie. Dat was zo inspirerend, dat ik op het idee kwam om in mijn eigen regio het voorbeeld van Fryslân te volgen. De Provincie Fryslân is voor ons een belangrijk rolmodel en een belangrijke gesprekspartner, met bovendien een aanstekelijk enthousiasme."

Johanna Vannes
Senior specialist, The Baltic Institute of Finland (Finland)

"Fryslân is vastberaden zijn economie te transformeren. Lokale bedrijven en gemeenschappen zetten samen de schouders onder circulaire initiatieven,

de afvalverwerking wordt steeds verder geoptimaliseerd en innovaties worden omarmd.

De aanpak van Fryslân is voor onze regio een groot voorbeeld."

Anja Bubik
Vice-president, Faculty of Environmental Protection (Slovenië)

"Het succes van Fryslân op het gebied van circulaire economie heeft drie belangrijke oorzaken: een sterk gemeenschapsgevoel, vergaande strategische besluiten en een innovatieve aanpak van duurzame ontwikkelingen. De regio excelleert in het implementeren van effectieve projecten. Door de nauwe samenwerking met de industrie

komen innovatie en praktijk samen. De samenwerking tussen onderwijs, onderzoek en duurzaamheid is niet alleen inspirerend, maar laat ook zien dat echte verandering mogelijk is. Zelfs in kleinere regio's."

Christina Zoric Persson
Community strategist, City of Helsingborg (Zweden)

"Tijdens het internationale project Circular North Sea Region maakte ik voor het eerst kennis met de circulaire vaardigheden van Fryslân. Ik was vooral onder de indruk van het project Grip op Grond, dat projecten waarbij grond vrijkomt koppelt aan projecten waar juist grond nodig is. Helsingborg heeft de ambitie om meer bouwmaterialen te hergebruiken. Samen met de regio Scania onderzoeken we op dit moment de mogelijkheden om ons eigen Grip op Grond-project te starten."

Mogens Michael Møller
Senior advisor, Nyborg Kommune (Denemarken)

"Binnen het netwerk Circulair North Sea Region werk ik al meerdere jaren samen met Fryslân. Met zijn circulaire strategie en visie voor de regio was Fryslân zijn tijd ver vooruit. Dat het de regio gelukt is om een decennium lang te focussen op circulariteit, is in deze turbulente tijden een prestatie op zich. Circulair Friesland heeft bovendien continue nieuwe partners aangetrokken en geïnspireerd. De vereniging laat als geen ander zien dat circulariteit geen strategie is, maar een mindset."

In Spoordok bundelen gemeente en waterschap kennis en krachten

In het hart van Leeuwarden ontstaat iets bijzonders. De nieuwe woonwijk Spoordok, waarvan de bouw in 2027 start, moet het toonbeeld worden van circulair bouwen. Het motto van het ambitieuze en innovatieve bouwtraject? 'Geen druppel water de wijk uit!'

Renske Keijzer

Het is makkelijk om te zeggen: 'Leeuwarden groeit, dus we moeten bouwen.' Maar de echte vraag is: hoe willen we groeien? De ambitieuze plannen voor Spoordok vormen het antwoord. "Deze woonwijk wordt een toonbeeld van circulair bouwen", zegt Renske Keijzer. Renske is als programmamanager bij de gemeente Leeuwarden nauw betrokken bij de ontwikkeling van de nieuwe wijk. "Samen met Wetterskip Fryslân en kennisinstellingen onderzoeken we manieren om water en grondstoffen slimmer te benutten. Daarbij gaan we verder dan het hergebruik van regenwater. We denken bijvoorbeeld ook na over hoe menselijke reststoffen zoals poep als meststof terug de bodem in kunnen."

"Het waterschap werkt graag mee aan dit soort innovatieve projecten", voegt Monique Plantinga, Dagelijks Bestuurder bij Wetterskip Fryslân, toe.

Het is makkelijk om te zeggen: 'Leeuwarden groeit, dus we moeten bouwen.' Maar de echte vraag is: hoe willen we groeien? De ambitieuze plannen voor Spoordok vormen het antwoord. "Deze woonwijk wordt een toonbeeld van circulair bouwen", zegt Renske Keijzer. Renske is als programmamanager bij de gemeente Leeuwarden nauw betrokken bij de ontwikkeling van de nieuwe wijk. "Samen met Wetterskip Fryslân en kennisinstellingen onderzoeken we manieren om water en grondstoffen slimmer te benutten. Daarbij gaan we verder dan het hergebruik van regenwater. We denken bijvoorbeeld ook na over hoe menselijke reststoffen zoals poep als meststof terug de bodem in kunnen."

"We onderzoeken samen met de gemeente en Wetsus verschillende opties voor opvang en hergebruik van regen en afvalwater. Denk aan de ruimtelijke inrichting: hoe vang je water op dat op verharde plekken als wegen en parkeerterreinen niet de grond in kan? Ons streven is 'Geen druppel water de wijk uit!'."

Stadsterp van de Toekomst

Met de ontwikkeling van Spoordok staat Leeuwarden dus een circulaire metamorfose te wachten. Het project moet uitgroeien tot een nieuwe en bovenal levendige stadswijk: twintig hectare stad-in-wording, waar wonen, werken en circulariteit samenkomen. Met ongeveer tweeduizend woningen, een groene openbare ruimte en slimme mobiliteitsoplossingen. Eind 2025, begin 2026 moeten de omgevingsplannen vaststaan, worden de eerste vergunningen aangevraagd en kunnen de funderingen worden gelegd. In de Stadsterp van de Toekomst, zoals het project ook wel wordt genoemd, zullen in 2028 de eerste woningen vrijrijzen. Laagbouw en hoogbouw met woontorens van maximaal 75 meter hoog. Renske: "Wat we maken, moet passen bij het karakter van Leeuwarden." En dat karakter?

*'We gaan verder dan
het hergebruik van
regenwater'*

Monique Plantinga

Dat wordt grotendeels bepaald door water. Want het hangt al aan het bord bij binnenkomst van de gemeente: Leeuwarden, Capital of Water Technology. "Klinkt goed, maar wat betekent het nou echt? Dat ontdek je pas als je erin duikt. Al die aangesloten bedrijven binnen de Watercampus richten zich met hun technologieën vooral op het buitenland. Maar waarom laten we het niet hier zien? Midden in het hart van Leeuwarden? Spoordok wordt een proeftuin waarin we veel van die kennis gaan toepassen."

Een waterschap met grote ambities

Een wijk vol waterinnovaties: daarin voelt Wetterskip Fryslân zich thuis. Het waterschap heeft grote ambities: klimaatneutraal in 2030 en 100% circulair in 2050. "We zijn als waterschap met onze vele projecten voor schoon, veilig en voldoende water een grootverbruiker van grondstoffen. Stijgende grondstofprijzen en schaarste onderstrepen het belang van de omslag naar hergebruik van grondstoffen", licht de bestuurder toe. Wetterskip

Fryslân sloot zich dan ook aan bij het Convenant Schoon en Emissieloos Bouwen, maar neemt ook deel aan de ontwikkeling van Caleyda, een natuurlijke plasticvervanger uit afvalwater. Ook is het waterschap trots op de oplevering van het eerste circulaire gemaal in Friesland, het Kalverdijkje, vlakbij Leeuwarden. En het paradepaardje? Dat is de samenwerking met Grienskip, een sociale onderneming die mensen met afstand tot de arbeidsmarkt de mogelijkheid geeft bij het waterschap aan de slag te gaan.

Ervaring opdoen

Het waterschap deed al ervaring op met de gescheiden inzameling van afvalwaterstromen, waardoor stoffen uit het water kunnen worden teruggewonnen en hergebruikt. "En in een woonwijk in Sneek deden we met het project Waterschoon ervaring op met decentrale zuivering. Het afvalwater van ruim tweehonderd nieuwbouwwoningen wordt er aan de bron gescheiden ingezameld en schoongemaakt in een kleine zuiveringsinstallatie in de wijk." De bestuurder benadrukt het belang van dergelijke innovaties. "Als we hier nu in investeren, levert dat op de langere termijn besparingen op. En de kennis en ervaringen die we opdoen in onze projecten? Die brengen we in Spoordok in de praktijk."

Grutsk!

Van innovatieve bouwprojecten tot inspirerende samenwerkingen: onze leden en partners werken in Fryslân hard aan een circulaire toekomst. Welk resultaat of welke samenwerking maakt deze verschilmakers trots?

Sabine Stuiver
Hydraloop

"We zijn trots op onze bijdrage aan 'Hof fan Lemmer', een vooruitstrevende waterwijk in Lemmer. Bij de bouw van de wijk staan de zeven pijlers van circulair bouwen voorop. Het project laat zien hoe deze circulaire principes effectief kunnen worden toegepast en daarmee een belangrijke stap richting waterduurzame woonwijken. Met Hof van Lemmer versterkt Fryslân zijn positie als koploper in circulaire bouw."

Bastiaan Pelikaan
Aeres Hogeschool

"In de Week van de Regio onderzochten studenten van Aeres en andere onderwijsinstellingen de gevolgen van waterbeheer, de verzilting van grondwater en de impact van veenoxidatie in het veenweidegebied op het milieu en de agrarische sector. In hun onderzoek namen ze ook de zorgen van boeren, burgers en beleidsmakers mee. De studenten kwamen tot praktische, duurzame oplossingen die bijdragen aan een leefbaar veenweidegebied."

Mayte Leininga
Cycle Up HUB

"We zijn trots op de opening van de eerste circulaire HUB van Fryslân! Het lukte ons om lokale, duurzame ondernemers te verenigen, zodat we samen duurzaam en sociaal kunnen produceren. In de sociale werkplaats van onze HUB transformeren grondstoffen tot nieuwe, duurzame producten. Bovendien organiseerden we al veel duurzame events waarin circulariteit en samenwerking centraal staan."

Esther Wierda-Kruiper
Donker Groep

"Donker Groep werd in 2024 door Tuin+Landschap uitgeroepen tot Duurzaamste hovenier in de openbare ruimte. Daar zijn we trots op! Een onafhankelijke jury van groenprofessionals beoordeelde onze bedrijfsvoering op zowel sociale als ecologische duurzaamheid. De prijs is een mooie bevestiging van de koers die we varen. Een erkenning van onze missie om mens en natuur met elkaar te verbinden."

Romke Hekstra
Hekstra

"In Easterlittens isoleerden we samen met woningcorporatie Elkien en bouwbedrijf Lont dertien daken met Friese vezelhennepp. We zijn trots op deze biobased dakrenovatie! Voor dit project gebruikten we onze eigen dakelementen. Deze worden geproduceerd in onze werkplaats in Damwâld en zijn losmaakbaar, zodat ze aan het eind van hun levensduur makkelijk kunnen worden gedemonteerd en gerecycled. Een belangrijke stap vooruit richting een circulaire toekomst!"

Kyra de Jong
Student Communicatie
(NHL Stenden Hogeschool)

"Toen ik de minor Fashion Design & Marketing volgde, ontdekte ik hoe belangrijk circulariteit is in de mode-industrie. En ik kwam erachter hoeveel er op dat gebied nog te verbeteren valt. Door dat inzicht ben ik zelf bewustere keuzes gaan maken: ik doneer en repareer mijn kleding en koop vaker tweedehands. Zo draag ik mijn kleding langer en voel ik me beter over mijn keuzes!"

Jan Dijkstra
Gemeente Waadhoeke

"Waadhoeke maakt duurzame keuzes die de koploperspositie van Fryslân bestendigen. Zo zijn wij de eerste Friese gemeente die het programma Schoon en Emissieloos Bouwen (SEB) heeft ondertekend en zijn medewerkers geschoold in het belang van zelf duurzaam handelen. Voor twee van onze woningbouwprojecten onderzoeken we mogelijkheden voor circulaire toepassingen. En dankzij een mooie samenwerking met onze dealer en truckopbouw rijdt onze buitendienst rond in hybride vrachtauto's."

Joost Krebbekx
Innovatiecluster Drachten

"In het Innovatiecluster Drachten werken zeven bedrijven samen aan energiebesparing in high tech systemen in de zogenoemde gebruiksfase. Dat is de langstduurende fase in de levenscyclus van een systeem. Ook onderzoeken we nieuwe manieren om, als een systeem aan het eind van zijn levensduur komt, zoveel mogelijk onderdelen of componenten te hergebruiken. Zo dragen we bij aan een sterk high tech ecosysteem in Fryslân."

Carlo Ezinga
Rabobank

"We zijn trots op onze samenwerking met Hydraloop bij de realisatie van de nieuwbouwwijk 'Hof van Lemmer'. In oktober ondertekenden we met Hydraloop een samenwerkingsovereenkomst: samen brengen we de waardeontwikkeling van woningen met waterbesparende systemen in kaart. Dankzij dit soort onderzoeken, de uitwisseling van kennis en sterke lokale netwerken zijn we in Fryslân koploper én proeftuin op het gebied van watertechnologie."

Gert Schurer
LWD Basket

"Sinds 2024 is LWD Basket partner van Circulair Friesland. Na een uitwisselingsbijeenkomst tussen de leden en onze partners starten we binnenkort met de eerste projecten om circulariteit aan te jagen. Zo kunnen partners binnenkort bij ons een CIRCO Track volgen: een workshop die bedrijven helpt om te starten met circulair ondernemen. Er zullen ongetwijfeld nog vele projecten volgen."

Circulaire kansen in Europa

Een inkijkje in Europese projecten en programma's

In heel Europa wordt hard gewerkt aan de circulaire transitie. Landen en regio's werken samen in verschillende projecten en programma's. Ook Fryslân benut kansen om buiten de grenzen van onze regio de circulaire economie te versterken.

Interreg

Dit programma stimuleert internationale samenwerkingsprojecten die de economische verschillen tussen regio's en lidstaten verkleinen. Dat gebeurt op veel verschillende manieren:

- Interreg D-NL versterkt de samenwerking in de grensregio tussen Duitsland en Nederland. Dat gebeurt onder meer met het project X-Lives, waarin Nederlandse en Duitse partners samenwerken om circulaire innovaties op het gebied van polymeer-, vezel- en minerale materialen te stimuleren.
- North Sea Region faciliteert samenwerking tussen regio's in zeven landen rond de Noordzee. Voorbeeld is het project Building Based on Biobased (BBoBB), dat zich richt op het ontwikkelen en versterken van waardeketens voor biobased bouwmaterialen. In vijf regionale pilots worden ontwikkelde methoden en businessmodellen toegepast.
- Interreg Europe richt zich op het verbeteren van (regionale) beleidsprogramma's. Zo richt het project PLASTIX zich op de aanpak van het groeiende probleem rondom plastic afval en de effectiviteit van plasticrecycling.

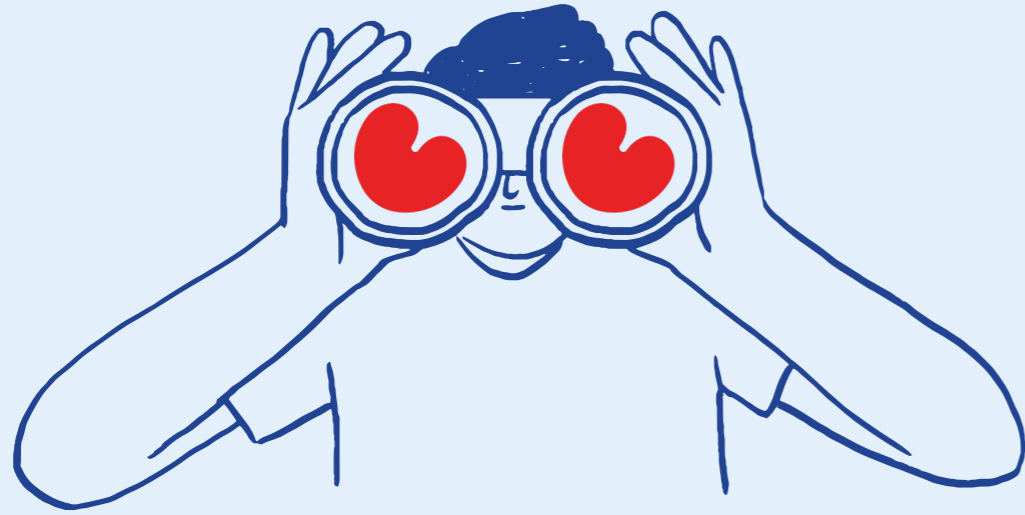

Horizon Europe

Hoog-innovatieve projecten die zich afspelen in het hart van Europese doelstellingen kunnen rekenen op de steun van Horizon Europe. Een van de projecten die onder Horizon Europe valt, is European Circular Innovation Valleys. Dit project verbindt interregionaal ketens en ecosystemen voor de circulaire economie. Bij het project hoort ook een Europees fonds voor interregionale samenwerking tussen organisaties uit deelnemende regio's.

Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO)

Samen met de provincies Groningen en Drenthe werkt Fryslân aan het ontwikkelen van de regionale economie in het noorden. EFRO ondersteunt verschillende circulaire projecten: van kleinere valorisatieprojecten waarbij vernieuwende prototypes worden ontwikkeld en getest, tot grote ecosysteemprojecten zoals Noord-Nederland Verdient Circulair.

Visie op Fryslân

We zijn blij met de samenwerking en steun van experts op het gebied van circulariteit en duurzaamheid. Hoe kijken deze kenners naar de circulaire transitie in Fryslân?

'Fryslân heeft een voorbeeldfunctie'

"Toen ik tien jaar geleden samen met Metabolic de grondstofstromenanalyse schreef die de aanzet gaf tot de oprichting van Vereniging Circulair Friesland, hoopte ik natuurlijk dat mijn rapport niet ergens onderin een bureaula zou eindigen. Dát is gelukkig niet gebeurd. Maar dat is niet vanzelf gegaan. Verandering is ingewikkeld: mensen vallen snel weer terug in oude patronen. Maar omdat de vereniging is blijven aanjagen en steeds weer mensen en organisaties aan elkaar heeft verbonden, is in Fryslân de circulaire transitie op gang gekomen."

"Om tot een circulaire economie te komen, moeten complete ketens zich achter de transitie scharen. In Fryslân lukt dat doordat bedrijven, overheidsorganisaties en onderwijsinstellingen zich hebben georganiseerd in een stevig netwerk. Die aanpak is bijzonder in Nederland en Europa." Als koploper heeft Fryslân een voorbeeldfunctie. De regio zou die rol nog meer kunnen uitdragen. Ik zie bijvoorbeeld grote kansen voor de ontwikkeling

van circulaire landbouw en de verbetering van de waterkwaliteit. Als Fryslân, dé provincie van water en landbouw, laat zien dat het mogelijk is om ook die ketens te transformeren, zal dat niet alleen andere regio's inspireren, maar ook de koploperspositie van Fryslân bestendigen."

Marjan Minnesma
Directeur Urgenda

'Het Rijk en de regio's hebben elkaar nodig'

"In de transitie naar een circulaire economie hebben het Rijk en de regio's elkaar nodig. Daarom ben ik blij met onze goede contacten met Circulair Friesland. We ontmoeten elkaar op evenementen als het World Circular Economy Forum of het Springtij Forum op Terschelling, maar weten elkaar ook daarbuiten te vinden. Zo zijn het Rijk en de regio's op dit moment bezig met het maken van afspraken over de circulaire transitie. Natuurlijk is Fryslân daarbij betrokken."

"Fryslân was één van de eerste regio's waar overheden, onderwijs en ondernemers actief samenwerken om circulair te worden. Door samen op te trekken, maar ook door lef en ondernemerskracht te tonen, werden er al mooie stappen gezet. De vezelhennepdeal is daarvan een geweldig voorbeeld, net als het Nationaal Testcentrum Circulaire Plastics. In ons land zijn al veel regio's bezig met circulariteit. Elke regio doet het nét even anders. Dat is niet erg: juist daardoor kunnen we veel van elkaar leren. Ik

hoop dan ook dat Fryslân volle kracht vooruit blijft gaan en daarmee andere regio's blijft inspireren. En over tien jaar? Dan hoop ik dat circulair ondernemen en investeren de norm is geworden. Dat we de lineaire economie achter ons hebben gelaten."

Marieke Spijkerboer
Directeur van de directie Duurzame Leefomgeving en Circulaire Economie (Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat)

'Sliepe yn 'e Takomst bewijst de kracht van samenwerking'

"Iets nieuws proberen kan eenzaam zijn. Verzamel je mensen of organisaties met dezelfde ambitie en missie om je heen, dan kun je je ideeën, kennis of zorgen delen. Dan help je elkaar verder. Dát gebeurt in Fryslân. De Vereniging Circulair Friesland brengt partijen uit de hele regio bij elkaar en speelt daarmee een belangrijke rol in de circulaire transitie in Fryslân."

"In het project Sliepe yn 'e Takomst ondervond ik dat zelf. Voor dat project ontwierpen recreatieondernemers, bouwbedrijven, studenten en architecten samen zeven verschillende biobased, circulaire vakantiewoningen. Ik mocht optreden als projectleider. Onder de deelnemende organisaties heerste een enorme gedrevenheid om met elkaar echt iets moois te creëren. Die energie, maar natuurlijk ook de bijdrage van ieders expertise, leidde tot prachtige resultaten. Sliepe yn 'e Takomst bewijst de kracht van samenwerking: zouden de partijen elk afzonderlijk aan een soortgelijk vraagstuk hebben gewerkt, waren ze nooit zo ver gekomen."

Gerrit Hiemstra
Meteoroloog en mede-oprichter van Oarshûs

"Het project toont voor mij aan dat biobased bouwen ontzettend veel kansen biedt. Er moeten de komende jaren tienduizenden woningen worden gebouwd. Wat als we die allemaal biobased zouden bouwen? Dan verkleinen we de woningnood zonder het klimaat nog verder te belasten. Als we dat ergens voor elkaar kunnen krijgen, is het wel in Fryslân."

Samen werken aan

een schone *Waddenzee*

DE WADDENZEE IS EEN UNIEK NATUURGEBIED. HET IS ZELFS UNESCO WERELDERFGOED. MAAR HET GEBIED STAAT ONDER DRUK. PLASTIC AFVAL DAT IN DE ZEE DRIJFT, VORMT EEN GROTE BEDREIGING VOOR DE FLORA EN FAUNA. DAT MOET ANDERS.

In het programma Wad Gaat Om werken overheden, ondernemers, maatschappelijke organisaties, het onderwijs en ontwerpers samen om de plasticvervuiling terug te dringen. Want het Waddengebied verlossen van de plastic soep is een ambitieuze, omvangrijke opgave die je alleen samen het hoofd kunt bieden. Wad Gaat Om draait om preventie en het structureel opruimen, inzamelen en hergebruiken van plastic. Ook worden duurzame alternatieven voor plastic onderzocht. De betrokken partijen willen bovendien zoveel mogelijk mensen bewust maken van de desastreuze gevolgen van plastic afval in de natuur – een bewustzijn dat hopelijk leidt tot gedragsverandering.

Foto: Cris Toala Olivares

In De Jutfabriek transformeert aangespoeld plastic tot prachtig product

Elke week spoelt er op Terschelling twee- tot vierhonderd kilo afval aan. Als trotse eilander wilde Vincent Kooijman niet toekijken hoe het prachtige strand van ‘zijn’ eiland vervuild dreigde te raken. Met De Jutfabriek creëert hij nieuwe producten uit strandafval en inspireert hij anderen om het Wad schoon te houden.

Jerrycans, touwtjes, petflessen, verpakkingen, afgebroken stukjes plastic: op het strand van Terschelling spoelt van alles aan. De meeste mensen zouden het afval noemen. Maar voor Vincent Kooijman zijn het grondstoffen. Zo’n zes jaar geleden begon hij De Jutfabriek. In die ‘fabriek’ – eigenlijk is het een werkplaats – verwerkt hij aangespoeld plastic tot nieuwe, waardevolle producten. Zeepbakjes, lampen, kapstokhaken of onderzetters, gemaakt van niets dan afval.

Strand als visitekaartje

Als enthousiast strandjutter kwam Vincent vaak aangespoeld plastic afval tegen. “Ik dacht: daar moet ik iets mee. Het strand is het visitekaartje van Terschelling. Als dat een rommeltje is, blijven de bezoekers weg. Dat moeten we toch zien te voorkomen?” Na een brainstormsessie met een gelijkgestemde buurman ontstond het idee voor De Jutfabriek. De twee vroegen een mede-eilander om financiële steun voor de aanschaf

van twee machines die plastic afval vermalen, smelten en tot een nieuw product persen. Ook dienden ze een plan in bij Streekwurk, de afdeling van de provincie Fryslân die zich bezighoudt met subsidies voor projecten en initiatieven uit de regio. Met de subsidies die De Jutfabriek daarvan ontving, ontwikkelde Vincent onder meer workshops voor basisscholen.

Sinds De Jutfabriek het levenslicht zag, verdwenen al vele kilo’s gejut plastic in de machines. Daarvoor krijgt de ondernemer veel hulp van eilanders die plastic komen brengen. “De één komt met tassen vol, de ander brengt alleen een touwtje. Mij maakt het niet uit hoeveel afval je jut. Want ook dat ene touwtje draagt bij aan een schoner strand.” In het najaar van 2024 opende Vincent zelfs een winkel waarin de gerecyclede producten worden verkocht.

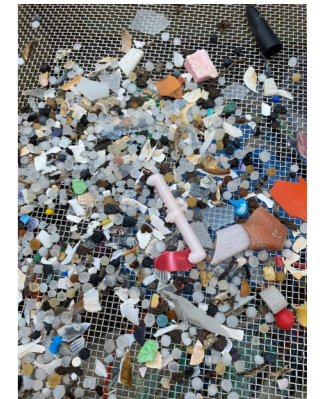
‘Het strand is het visitekaartje van Terschelling. Als dat een rommeltje is, blijven de bezoekers weg.’

Bewustmaken en inspireren

Maar de ambitie van de ondernemer reikt verder dan het verwerken van plastic. “Ik wil zoveel mogelijk mensen bewust maken van de hoeveelheid afval in de Waddenzee en hen inspireren om ook eens een klein stukje strand op te ruimen.” Het geven van workshops aan basisschoolkinderen is daarom al vanaf het begin een belangrijk onderdeel van zijn bedrijf. “Ik geloof in de kracht van doen. Daarom laat ik kinderen zelf een product maken van gejut plastic. Als zij onder hun handen een berg afval in een karabijnhaak zien veranderen, blijft dat ze bij. Dat weet ik zeker.”

Vincent maakt bovendien onderdeel uit van Wad Gaat Om, een programma dat zich inzet voor een plasticvrij Wad. Want hoeveel jerrycans, visnetten en petflessen De Jutfabriek ook opruimt; het plasticprobleem is groter dan Terschelling alleen. “In Wad Gaat Om werken ondernemers, juristen, beleidsmakers en andere betrokkenen samen. Iedereen deelt zijn expertise, zodat we het probleem vanuit verschillende kanten kunnen aanpakken. Dat is heel effectief.”

Van elkaar leren

“Wad Gaat Om is opgedeeld in verschillende werkgroepen. Mijn groep houdt zich bezig met opruimen, structureren en hergebruik. We vergelijken opruimacties op de verschillende Waddeneilanden met elkaar. Elk eiland doet het namelijk nét even anders; wat kunnen we van elkaar leren? Kunnen we één aanpak voor alle eilanden ontwikkelen en wat levert dat dan op?”

Vincent vertelt hoeveel energie het geeft om samen te komen met gelijkgestemden, met mensen die zijn missie delen. “De wetenschap dat ik niet de enige ben die hiermee bezig is, zorgt voor nóg meer drive om door te gaan.” Denkt hij dat het mogelijk is, een plasticvrij Wad? Hij blijft even stil. “Ik hoop het. Als ooit de dag komt dat ik De Jutfabriek moet sluiten omdat er op heel Terschelling geen plastic meer aanspoelt, hang ik de vlag uit.”

Twee pioniers, één gedeeld geloof in duurzame oplossingen

Een doorgewinterde ondernemer en een jonge hond, verenigd in hun geloof in statiegeldsystemen. Alex Elsinga bouwde CupConcept uit tot een imperium van herbruikbare bekertjes, terwijl Okke de Jonge met BOXO verzendverpakkingen duurzaam maakte. Twee generaties, één visie: afval verminderen door innovatie. Samen inspireren ze anderen, vastberaden richting een toekomst zonder verspilling.

Alex' avontuur begon met een belangrijk ingrediënt: plezier. "Ik was aan iets anders toe en wilde stoppen met horeca," zo sprak hij tijdens de coronaperiode met zichzelf af. Alex was destijds (mede)eigenaar van verschillende Leeuwarder horecazaken, waaronder Het Broodhuys Broertje, Intermezzo en Oranje Bierhuis. Zijn plan? Herbruikbare bekertjes waar bezoekers statiegeld voor betalen zodat de vloer tijdens en na een feest geen enorme rotzooi is. "Ik kocht 100.000 bekertjes, stopte ze in een karretje achter de auto en ben gewoon evenementen afgegaan."

Imperium

In het begin haalde Alex de herbruikbare bekertjes zelf op, poetste ze blinkend schoon in een door hemzelf in elkaar geknutselde wasstraat, en bracht ze weer terug in de roulatie. Hoe anders gaat het er nu aan toe: tegenwoordig worden de bekertjes gewassen in een heus imperium van vier fabriekshallen aan de Neptunusweg in Leeuwarden. Een vijfde hal zit in de pijplijn.

Een geautomatiseerde wasstraat – en een tweede wordt binnenkort gebouwd – wast jaarlijks 15 miljoen bekertjes. De wasstraat is dankzij de steun van de gemeente Leeuwarden gerealiseerd. "Dat waardeerde ik enorm. Ik heb trouwens nooit geweten dat er zoveel verschillende soorten bekertjes zijn." Van strakke designs voor warme chocolademelk op een koude dag tot elegante wijnglazen die niet breken als de polonaise losbarst – alles is er. Allemaal ontworpen met duurzaamheid én stijl in gedachten.

Vier imposante vrachtwagens rijden de bekertjes van CupConcept het hele land door. Op dit moment drinken voetbalsupporters van ongeveer de helft van alle eredivisievoetbalclubs uit de Leeuwarder bekertjes. Andere belangrijke afnemers zijn de grote studentenverenigingen uit Groningen. "En die lusten ook wel een biertje," knipoogt Alex.

Foto: Menno de Boer

Geen cadeautjes

Okkes drang naar ondernemen werd al op de middelbare school gevoed. "Op zich ging het daar prima en kon ik het niveau goed aan, maar ik wilde meer doen." Hard werken, dat was een logisch gevolg van zijn opvoeding. 'Niemand die het in het leven cadeau krijgt', hielden zijn ouders hem meermaals voor. Op school startte hij een onlinehandel in exclusieve sneakers. Het werd een lucratieve bijbaan.

En een klein beetje al, zonder het op dat moment volledig te erkennen, maakte hij onbewust kennis met zijn toekomst. Want hij ergerde zich aan de volle papiercontainer na een webshopbestelling. "De afvalberg van karton en plastic. De ene dag is het een verpakking, de volgende dag is het afval." Dat moest anders. Die ergernis leidde stapsgewijs naar BOXO, een slim retoursysteem voor herbruikbare verzendverpakkingen, ontworpen om de e-commerce-industrie te verduurzamen. Eenvoudiger uitgelegd werkt het systeem als volgt: mensen die online een pakket bestellen, betalen statiegeld voor de verpakking en krijgen dat geld terug als zij de verpakking inleveren bij een inleverpunt. BOXO maakt de verpakkingen zelf, maar ontwikkelde ook een universeel

retoursysteem voor herbruikbare verpakkingen. Zodat bedrijven die al eigen herbruikbare verpakkingen hebben, ook gebruik kunnen maken van het statiegeldsysteem.

BOXO won in het najaar van 2024 de Duurzame Dertig in de categorie Duurzame en Circulaire Start-up. Een bedrijf als FrieslandCampina erkent Okkes filosofie en levert gebruikte bigbags die BOXO verwerkt tot verpakkingen. Vijftien procent van de Nederlanders kan online voor een BOXO-verzendverpakking kiezen, eind 2025 hoopt het bedrijf dat dit percentage veertig procent bedraagt. En het aantal inleverpunten (oa Bruna, ViaTim, Estafettewinkels) neemt bijna dagelijks toe.

Lef en een tip

Alex bewondert Okkes frisse blik en het lef waarmee hij traditionele gewoontes uitdaagt. "Die gasten van nu hebben geen grenzen – ze denken meteen digitaal en duurzaam. Dat is inspirerend." Andersom is het respect groot: "Alex heeft een enorme drive en weet precies hoe je van nul naar honderd gaat." Alex besluit desgevraagd met een tip: "Als je groot wilt worden, neem dan de trap omhoog en ga niet met de lift..."

Het Friese laboratorium *van verandering*

“Om onze rol goed te duiden...” Cees Buisman, directeur van Wetsus, zet zijn betoog even stil. “Mag ik een statement maken? Ik denk dat het woord ‘circulair’ in het algemeen te breed wordt toegepast. Er gelden wat mij betreft drie basisprincipes: hernieuwbaar, circulair en gifvrij. Die moet je apart houden.” Een gesprek tussen Cees Buisman en Loraine Westerneng, ketencoördinator bij GreenInclusive en dochter van een agrariër, over een nieuw perspectief voor de landbouw.

Cees en Loraine schetsen hun visie op een landbouw die vooral veerkrachtig en ecologisch verantwoord moet zijn. “Het draait om balans,” zegt Loraine, terwijl ze meteen wijst op het belang van samenwerking. Fryslân blinkt uit in ‘mienskip’. Loraine ziet hierin de sleutel tot succes. “Het verbinden van de agrarische sector met andere sectoren, zoals lokale boeren met woningcorporaties en gemeenten, is essentieel. Samen maken we van Friesland een voorbeeldregio.” Een voorbeeld is het gebruik van Friese vezelhennep in meer dan 1.000 woningen: een afspraak die in een breed ondertekende vezelhennepdeal werd vastgelegd. Met de opening van een vezelhennepfabriek dit jaar, in de buurt van Leeuwarden, wordt die biobased-impact alleen maar groter.

Niet perfect

Door lokaal te produceren en te verwerken, vermindert de CO₂-uitstoot en ontstaat een stabiele afzetmarkt voor boeren. En uiteindelijk: een verdienmodel. “Het is in dit opzicht extra van belang dat kennis behouden blijft en dat jonge onderzoekers hier willen blijven werken,” benadrukt Cees. “Daarom moeten we blijven investeren in mensen en projecten.” Zijn gesprekspartner vult aan: “We hebben al veel bereikt, maar er is meer mogelijk.” Met een combinatie van innovatie, samenwerking en daadkracht vormt de regio feitelijk een laboratorium van verandering. Of zoals Cees stelt: “We hoeven niet perfect te zijn, maar we moeten beginnen. En dat doen we hier in Fryslân.”

*‘We hebben al veel bereikt,
maar er is meer mogelijk’*

Foto: Menno de Boer

Het inzicht dat gezonde bodems bijdragen aan biodiversiteit en klimaatbestendigheid, vormt de kern van Wetsus’ missie. “Je hebt fosfaat nodig. Zonder fosfaat is het klaar. We moeten honderd procent terugwinnen, want het raakt op,” benadrukt de directeur van het waterinstituut. Daarin zit volgens hem ook de sleutel tot een nieuwe kijk op circulaire landbouw dan niet alleen hergebruik, maar ook herstel nastreeft. Maar hoe gaan we dan om met die grond en dat water? “Microbiomes, het totaal aan bacteriën en schimmels in een bodem, kun je sturen,” legt hij uit. “Ze kunnen stikstof uit de lucht halen, waardoor kunstmest overbodig wordt. Dat maakt landbouw duurzamer én sterker.”

Meer innovatie nodig

“Het draait om de wisselwerking tussen water en bodem,” gaat Cees verder. “Als regenwater niet wordt vastgehouden, krijg je problemen met gewassen. Droogte of juist teveel water, beide zijn een risico.” Wetsus experimenteert met systemen die water efficiënter vastleggen en gebruiken. In Sneek zijn bijvoorbeeld tweehonderd huizen uitgerust met gescheiden toiletafvoersystemen, waardoor nutriënten direct terug kunnen naar de bodem.

Zweedse inspiratie

Over sanitaire oplossingen gesproken: in april 2024 reisde een Friese delegatie van onder meer Wetterskip Fryslân, Wetsus, gemeente Leeuwarden en Vereniging Circulair Friesland naar Helsingborg, Zweden. Hier draait een unieke wijk, momenteel met 1100 inwoners en gepland voor 2500, op een innovatief sanitair systeem. In plaats van traditionele riolering worden drie afvalstromen gescheiden: toiletwater (zwart), douche- en waswater (grijs) en gft-afval. Deze stromen worden lokaal verwerkt tot schoon water, restwarmte en hoogwaardige meststoffen – een circulair wonder dat 35 procent water per persoon per dag bespaart.

De reis was een inspiratiebron voor de ambitietafel ‘Sluiten Nutriënten Kringlopen’ – kortweg SNUk. De tafel heeft zich ten doel gesteld het landbouw- en voedselsysteem in Fryslân duurzaam te maken. Door technologie en wetenschap te combineren, wil het project circulaire landbouw praktisch toepasbaar maken. “Het draait om het sluiten van kringlopen op een manier die schaalbaar is,” zegt Cees. “Je moet oplossingen vinden die werken voor zowel de boer als het ecosysteem.” Loraine ziet parallellen met haar werk bij GreenInclusive. “Of het nu gaat om water of bouwmaterialen, het doel is hetzelfde: zorgen dat we een toekomstbestendige regio met elkaar realiseren, waarin we duurzaam en lokaal produceren. Fryslân kan hierin een voorbeeld zijn voor de rest van Nederland en Europa.”

Hoe het zelfvertrouwen van Fryslân *een zetje kreeg*

Als Circulair Friesland in 2015 wordt opgericht, is vooral de wens een vereniging van aanpakkers te worden. Om méér te doen dan praten alleen.

Tien jaar later blikken voorzitter John Vernooij en bestuursleden Alex Bonnema en Anneke Luijten-Lub terug op een decennium lang circulair 'doen'. "Dat Koningin Máxima vroeg of ze mocht langskomen, was de ultieme bevestiging dat onze aanpak werkt."

Foto: Menno de Boer

ANNEKE LUIJTEN-LUB,
JOHN VERNOOIJ
ALEX BONNEMA

ZEVEN BEDRIJVEN,
PROVINCIE EN GEMEENTE

Voor de één was het een sterk verlangen om iets toe te voegen aan Fryslân. De ander zag hoe steeds meer mensen kampten met energiearmoede en was vastberaden daar verandering in te brengen. Wat John Vernooij en Alex Bonnema allebei opmerkten, was dat er zo rond het jaar 2015 veel mensen praatten over duurzaamheid en circulariteit, maar dat slechts een enkeling daadwerkelijk de handen uit de mouwen stak. Dat moest anders, vonden de twee. John was destijds al directeur van afvalverwerker Omrin, Alex was directeur-bestuurder van woningcorporatie Elkien en is tegenwoordig de voorzitter van de Raad van Bestuur van Caparis.

"We wisten dat een aantal bedrijven in de regio al heel serieus bezig waren met duurzaamheid en circulariteit", blikt John terug. "We besloten die bedrijven samen te brengen, hen te vragen om een kleine investering en, belangrijker nog, de toezegging om zich de komende jaren in te zetten voor circulariteit in Fryslân." Zeven bedrijven sloten zich bij het tweetal aan, net als de provincie Fryslân en de gemeente Leeuwarden.

De bezigheden van de verzamelde organisaties en overheden trokken al snel de aandacht van andere Friese instellingen. Bij de oprichting van de Vereniging Circulair Friesland, in 2016, telde het ledenbestand al 25 bedrijven, overheden en andere organisaties. Alex: "Dit is geen vereniging waar je lid van wordt om te borrelen of klanten te werven. Je bent lid omdat je intrinsiek gedreven bent om Friesland circulair te maken. Omdat je daar samen met gelijkgestemde bedrijven, overheden en onderwijsinstellingen aan wilt werken. En omdat je openstaat om van anderen te leren."

GROTE STAPPEN DANKZIJ
DE QUADRUPLE HELIX

Van elkaar leren: het zijn woorden die Anneke Luijten-Lub doen opveren. Anneke zit in het College van Bestuur van Hogeschool Van Hall Larenstein en is sinds eind 2023 bestuurslid van Circulair Friesland. "Binnen de vereniging wordt heel veel kennis uitgewisseld. Cruciaal voor een transitie als deze. Want als je kennis deelt, wordt die groter. Zeker als je dat doet in de quadruple helix – bedrijfsleven, overheden, onderwijs en onderzoek." John vertelt daarop dat die kennisdeling vaak leidt tot ideeën voor nieuwe projecten of innovaties. "En zo komen we van het praten weer bij het dóen."

‘Je komt hier niet om te borrelen’

Inmiddels zijn ruim 180 organisaties aangesloten bij de vereniging. Wat maakt die zo aantrekkelijk voor Friese bedrijven? “We hebben laten zien hoe goed onze regio al bezig is. Hoeveel bedrijven al waanzinnige dingen doen op het gebied van circulariteit en hoeveel miljoenen er worden geïnvesteerd. We hebben de trots en het zelfvertrouwen van de regio een zetje gegeven”, zegt John. Alex vult aan: “Friezen hebben de neiging om alles wat ze doen, heel gewoon te vinden. Mooi hoor, die nuchterheid, maar je mag ook best eens zeggen dat je trots bent.” John weer: “Als je jouw missie uitdraagt en laat merken dat je er volledig in gelooft, trek je anderen aan. Zo ontstaat draagvlak en slagkracht.”

BEZOEK KONINGIN MÁXIMA

Het absolute voorbeeld van die aantrekkingskracht was het bezoek van Koningin Máxima in de zomer van 2024. “Ze vroeg zélf of ze mocht langskomen, omdat ze van ons wilde leren”, straalt Alex. “Voor mij was dat de ultieme bevestiging van dat wat wij doen, wérkt.” John knikt. “De interesse van andere regio’s in onze aanpak is voor mij nog zo’n bevestiging. Dat ons concept schaalbaar blijkt en dus ook werkt in Groningen, Utrecht of het Rijk van Nijmegen, vind ik één van de mooiste resultaten van de afgelopen tien jaar.”

‘De nieuwe generatie heeft de sleutel in handen’

Maar de taak van Circulair Friesland zit er nog niet op. Fryslân is op dit moment één van de Europese koplopers op het gebied van circulaire economie. Hoe zorg je ervoor dat je die positie behoudt of zelfs verbetert? “Met volharding, optimisme en humor”, vat Anneke treffend en met een glimlach samen. Ze vertelt dat ‘transitiedenken’ op dit moment centraal staat in veel opleidingsinstituten in het noorden. “De studenten van vandaag en morgen leren om vragen te stellen – ook als die vervelend zijn – en verbindingen te leggen. Die manier van denken zal de circulaire transitie enorm versnellen.”

BLIJVEN ONTWIKKELEN EN AANJAGEN

Als het gaat over de toekomst van de circulaire economie in Fryslân, blijkt maar weer hoezeer de bestuursleden geloven in de koers die de regio is ingeslagen. “Het Rijk heeft zich ten doel gesteld om de CO₂-uitstoot in 2030 met 55 procent verminderd te hebben: ik hoop dat wij dat doel al eerder behalen”, stelt John. De drie durven zelfs een gedachte-experiment aan: komt er een moment dat Circulair Friesland niet langer nodig is om de circulaire transitie aan te jagen? “Ik denk dat we ons zullen blijven ontwikkelen”, merkt Anneke op. “Er zullen altijd onderwerpen zijn die een regionale aanpak vereisen.” Alex, tot slot: “Met de vereniging zetten we ons in voor een doel dat groter is dan onszelf. Dat zullen we blijven doen. Omdat Fryslân dat verdient.”

Nationale Conferentie Circulaire Economie in Leeuwarden

It giet oan!

In 2025 zijn we gastheer van de Nationale Conferentie Circulaire Economie (NCCE). In deze jaarlijkse conferentie, georganiseerd door het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, gaan bedrijven, overheden, inspirators, pioniers en andere geïnteresseerden in gesprek over de kansen en uitdagingen van een circulaire economie. De NCCE vindt ieder jaar plaats in een andere regio in Nederland. Dat de conferentie in 2025 naar Leeuwarden komt, is een mooie kroon op ons werk.

Firda en Friso Bouwgroep

Samen zorgen voor de vakmensen van morgen

Met hun frisse blik en vernieuwende ideeën zijn studenten onmisbaar in de circulaire transitie. Daar zijn Friso Bouwgroep en mbo-opleider Firda het absoluut over eens. Al jaren werken de twee Friese organisaties samen aan een continue uitwisseling tussen onderwijs en beroepspraktijk.

Dertig, veertig of misschien wel vijftig: wie op een willekeurige dag een rondje maakt langs de kantoren en bouwplaatsen van Friso Bouwgroep, zal tientallen studenten tegenkomen. Stagiaires, afstudeerders of leerlingen die een leerwerktraject volgen: Friso zet de deuren graag voor hen open. De studenten zijn afkomstig van onderwijsinstellingen in heel Noord-Nederland, maar dat zich tussen al die jonge vakmensen meerdere studenten van Firda bevinden, is vrijwel zeker. De Friese mbo-opleider en het bouwbedrijf zijn al jaren trouwe partners van elkaar. En nu beide organisaties in hun bedrijfsvoering de focus leggen op duurzaamheid en circulariteit, diepen ze dat partnerschap nog verder uit.

Kok, kapper of IT'er

"Bij Firda willen we studenten niet alleen een vak leren, maar ook laten zien hoe ze dat vak op een duurzame manier kunnen uitoefenen", zegt Carlo Segers, lid van het College van Bestuur. "Duurzaamheid zit inmiddels in al onze opleidingen verweven. Of je nu wordt opgeleid

tot kok, kapper, IT'er of timmerman. Partners uit de beroepspraktijk houden ons op de hoogte van nieuwe ontwikkelingen, zodat wij die aan studenten kunnen aanbieden. Zo liggen er in ons praktijklokaal van de bouw- en infra-opleidingen allerlei circulaire en biobased bouwmaterialen. Onze studenten, de vakmensen van morgen, leren daar nu dus al mee werken."

En dat is nodig, weet Johan Keuning van Friso Bouwgroep. "De vraag naar circulair en duurzaam bouwen neemt enorm toe. Hoewel onze sector behoorlijk gebonden is aan wetten en regels en we daardoor soms minder snel kunnen innoveren dan we zouden willen, proberen wij steeds te kijken naar wat wél kan. We halen zoveel mogelijk kennis over circulair bouwen in huis. En we zorgen altijd dat we studenten volop betrekken in onze zoektocht naar circulaire oplossingen. Daarbij maken we trouwens dankbaar gebruik van de expertise van andere leden van Circulair Friesland, en de kruisbestuiving die via SPARK plaatsvindt."

'Bedrijven worden uitgedaagd door de frisse blik en onbevangenheid van studenten'

Foto: Menno de Boer

Ruimte voor verrassingen

Johan heeft het over SPARK the Movement. Dit gedeelde programma van de Friese mbo-, hbo-, en wo-instellingen en Circulair Friesland is erop gericht om studenten structureel te betrekken bij de transitie naar een circulaire economie. Regelmatig initieert het programma projecten waarin studenten en bedrijven samen een vraagstuk onderzoeken. Programmamanager Max Eisenbart van SPARK: "Studenten leren in zo'n project vaardigheden die ze binnen de muren van de school nooit hadden opgedaan, bedrijven worden door de frisse blik en onbevangenheid van studenten uitgedaagd om kritisch naar zichzelf te kijken."

Max en Johan raken in gesprek over het project 'Los met de lisdodde', waar Friso Bouwgroep samen met andere bouwers aan meewerkte. Ook studenten van Firda waren betrokken. De studenten brachten de mogelijkheden van de lisdodde in kaart: wat kun je allemaal met die plant? Johan: "Aanvankelijk dachten we aan toepassingen als plaat- of isolatiemateriaal, maar de studenten kwamen met heel andere oplossingen: luiers en parfum bijvoorbeeld. Een mooi voorbeeld van hoe zo'n samenwerking leidt tot interessante, onverwachte oplossingen." "Soms heeft een project niet de uitkomst die je vooraf verwachtte, maar ontstaat er wel iets anders moois", reageert Carlo. "Dan blijkt ineens dat een

materiaal dat misschien niet geschikt is voor de bouw, wel slim kan worden toegepast in de textielindustrie – en vice versa. In de projecten van SPARK kijkt iedereen verder dan zijn eigen belang, waardoor zulke verrassingen de ruimte krijgen."

Zoektocht naar circulariteit

De bestuurder van Firda is blij met de aandacht voor circulariteit binnen de onderwijsinstelling. Maar, zo laat hij weten, de ambities zijn groots. Zo is de organisatie van plan meetbaar te maken welke circulaire principes, denkwijzen of ideeën studenten na hun opleiding bij Firda meenemen naar een werkgever of vervolgopleiding. "Nu draait alles nog om bewustwording en voeden we onze studenten met het circulaire gedachtegoed. Uiteindelijk is de bedoeling dat zij die kennis meenemen het werkveld in."

"In de tussentijd blijven we meebewegen met ontwikkelingen in de beroepspraktijk. In alle sectoren, maar ook zeker in de bouw, gebeurt heel veel op het gebied van duurzaamheid. Ik ben blij met de manier waarop Johan en zijn collega's onze studenten meenemen in hun zoektocht naar circulariteit en hoop natuurlijk dat ze dat zullen blijven doen." Daarop knikt Johan bevestigend. "Dat spreekt voor zich. Hoe meer studenten nu al leren over circulariteit, hoe meer de bouw daarbij gebaat is."

Frisse feiten

De Friese circulaire transitie in feiten en cijfers

In de afgelopen

10 jaar...

- ... werd meer dan 1 miljard euro geïnvesteerd in de circulaire economie
- ... nam het aantal Friese bedrijven of vestigingen die zich bezighouden met circulaire economie met 24 procent toe
- ... kwamen er 12,6 procent meer banen in de circulaire economie

Meer dan
20.000
Friezen

zijn werkzaam in de circulaire transitie.

€ 1,5 miljard

levert de ontwikkeling van circulaire materialen op.

Dat is **6,1 procent** van de Friese economie!

Aan het programma Circulair Opdrachtgeven en Inkopen doen **de Friese overheden** mee. De opleidingen over circulair inkopen konden al rekenen op

158 deelnemers

Van peuterspeelzaal tot PhD: in het onderwijs worden

523 circulaire projecten uitgevoerd

183 studenten volgden de master Sustainable Entrepreneurship aan RUG Campus Fryslân.

90 procent

van de Friese bedrijven ziet de circulaire economie als positieve ontwikkeling. (Onderzoek Campus Fryslân RUG, 2019).

110 ondernemers

uit de gastvrijheidssector volgden een training of cursus over duurzaam en circulair ondernemen.

Dankzij de Fryske Vezelhennepedal worden in Fryslân

1.000 biobased woningen gebouwd

JAN SLAGMAN, MARTINE BRANDSMA
EN FRANK VAN BERGEN

Pioniers in de wereld van circulaire plastics

Van de afhankelijkheid van fossiele grondstoffen tot de technische complexiteit van recycling: wie de circulaire plasticwereld instapt, belandt in een ingewikkelde wereld waar innovatie en doorzettingsvermogen onmisbaar zijn. Toch zijn er in het noordelijke ecosysteem pioniers die zich met volle overtuiging storten op deze uitdaging. Jan Slagman van Europrovyl en Martine Brandsma en Frank van Bergen van het Nationaal Testcentrum Circulaire Plastics (NTCP) vertellen hoe zij bouwen aan een circulaire toekomst.

De wereld van duurzaam bouwen is voor Europrovyl geen onbekende. Het Leeuwarder bedrijf specialiseerde zich in kunststof kozijnen en had de afgelopen jaren een voortrekkersrol in het ontwikkelen van circulaire oplossingen. "De uitdaging zit niet alleen in recyclen, maar ook in het vinden van oplossingen waarvoor geen fossiele grondstoffen nodig zijn," zegt directeur Jan Slagman. "We zitten nog teveel vast in oude gewoontes. Het is niet alleen een kwestie van doorzettingsvermogen, maar ook van creatief denken."

Geen optie, maar noodzaak

Een van de meest baanbrekende innovaties van Europrovyl was de ontwikkeling van volledig fossielvrije PVC-kozijnen: een wereldprimeur. "Het was een stap die we móesten zetten," blikt Jan terug. "De circulaire economie is niet langer een optie, maar een noodzaak." Europrovyl voerde niet alleen grondstofstromen- en transportanalyses uit, maar bracht ook de eigen afvalstromen in kaart. "Uit die analyses kwam naar voren dat we niet alleen ons productieproces moesten verduurzamen, maar dat we ook moesten kijken naar hergebruik en het terugdringen van de hoeveelheid afval. De oplossingen daarvoor zitten 'm vooral in de details: van het recyclen van verpakkingsmateriaal tot een nieuwe aanpak voor de retourstromen van oude kozijnen."

Verandering tweebrengen

Maar hoe kom je van analyse naar actie? Daarbij kan het Nationaal Testcentrum Circulaire Plastics in Heerenveen, kortweg NTCP, helpen. Het onafhankelijke kenniscentrum groeide in korte tijd uit tot een belangrijke speler in de circulaire kunststofwereld. Twintig medewerkers buigen zich er fulltime over vragen als: hoe krijgen we niet alleen PET, maar ook al die andere plastics uit huishoudelijke afvalstromen op een rendabele manier gerecycled? Hoe sluiten we de ketens zó dat er geen waardeverlies optreedt? Hoe versnellen we innovaties zonder dat ze blijven steken in eindeloze onderzoeksrapporten? De antwoorden op die én meer vragen helpen bedrijven wereldwijd om de stap naar circulaire plastics te zetten.

Martine Brandsma en Frank van Bergen stonden aan de basis van het NTCP. Ze wilden een verandering tweebrengen. "In Nederland wordt

jaarlijks ruim 400.000 ton plastic ingezameld, maar een flink deel daarvan is nauwelijks recyclebaar met de huidige technieken. Dat betekent dat het in laagwaardige toepassingen wordt gebruikt óf wordt verbrand", zegt Martine. "We moeten daarom verder kijken dan de bekende oplossingen." De plasticrecyclingindustrie had een onafhankelijk kenniscentrum nodig, besloten de twee. Dát kenniscentrum, dat werd het NTCP.

Allesbehalve eenvoudig

"Nederland wil vaak met één oplossing het probleem oplossen, maar circulair plastic is allesbehalve eenvoudig," licht Frank toe. "Er zijn zoveel verschillende soorten plastic, en de recyclingmethoden zijn nog lang niet optimaal." Martine vult aan: "Wat we vaak zien, is dat de technologie er wel is, maar dat de implementatie achterblijft," zegt ze. "Het NTCP biedt bedrijven daarom ook de kans om die technologie op grote schaal uit te proberen en zo echt impact te maken."

Hoewel de ambities groot zijn, blijft de transitie naar een circulaire plasticindustrie een taaie opgave. Om er een uitdaging uit te pikken: "Elke soort plastic heeft een andere structuur en vereist dus andere technieken voor een efficiënte recycling. Dat maakt standaardisering lastig", zegt Frank. Jan herkent het: "De industrie loopt nog te vaak vast in deze complexiteit. Het gaat niet alleen om de techniek, maar ook om het verbeteren van de infrastructuur om al die verschillende materialen correct te scheiden en te verwerken."

Sleutel tot succes

Hoewel zowel Europrovyl als het NTCP slechts kleine schakels zijn in de immense, wereldwijde kunststofketens, reikt hun impact ver. Met de stappen die zij nemen, brengen ze in de hele keten een beweging op gang. Zelf zien beide organisaties in samenwerking en transparantie dé sleutel tot vooruitgang. Ze maken dan ook deel uit van een ecosysteem van partijen die zich bezighouden met circulaire plastics. "De circulaire economie kan alleen slagen als we als bedrijven, kennisinstellingen en overheden samenwerken," zegt Frank. "De kennis die we in het NTCP hebben opgebouwd, stellen we graag beschikbaar voor de regio en de rest van de wereld." Jan beaamt dit en benadrukt: "Het gaat niet alleen om ons eigen belang, maar om het grotere geheel."

Mooi van dichtbij

Circulaire producten, indrukwekkende plekken en inspirerende uitjes, allemaal made circulair in Fryslân.

De achtertuin op je bord

Tegen het groene bos van Bakkeveen vind je het eeuwenoude landgoed De Slotplaats. Een plek die je zintuigen prikkelt, waar de natuur je verrast én waar je geniet van gezond eten van heel dichtbij.

www.deslotplaatsbakkeveen.nl

Da's lekker wakker worden

Een vakantie op Camping Vrijhaven in Heeg is een groene vakantie. Ondernemers Jacob en Karin zetten al tientallen duurzame en sociale stappen en ontwikkelden zelfs een Grote Groene Agenda met ambitieuze duurzame doelen. Heb jij je overnachting al geboekt?

www.campingvrijhaven.nl

Wad voor colbert?!

Voor het programma Wad van Waarde bracht House of Design de vlasteelt terug naar het noorden. Het duurzame textiel dat van het gewas wordt gemaakt, dient als basis voor allerlei circulaire producten. Van broodzak of schoonmaakdoekje tot een stijlvol colbert.

www.wadvanwaarde.nl

Opladen in stijl

Fijn, elektrisch autorijden. Maar de meeste laadpalen zijn nou niet bepaald een sieraad voor je woning. Gelukkig is er Hey!Charging. De laadpalen van de Friese onderneming zijn niet alleen stijlvol, maar worden ook nog eens duurzaam ontwikkeld.

www.heycharging.nl

PET-fles aan het plafond

Alles is er al: dát is het uitgangspunt van OPNIEUW! De circulaire kantoorinrichter geeft gebruikt meubilair een tweede leven en maakt nieuwe meubels van gebruikte materialen. Treinonderdelen worden een tafel, gerecyclede PET-flessen veranderen in een lampenkap.

www.opnieuw.nl

Groen gedrukt

Bij Stavast Creatie houden ze wel van een groene uitdaging. Deze printspecialist produceert van visitekaartje tot kartonnen beursstand in eigen huis. Stavast Creatie heeft 2 vestigingen in Drachten en Leeuwarden. Ze kiezen bewust voor duurzame materiaalsoorten en zijn altijd op zoek naar nieuwe mogelijkheden. Ze streven ernaar om zo veel mogelijk PVC houdende materialen uit te faseren en zetten in op recyclebare oplossingen. Dat valt op!

www.stavastcreatie.nl

Beter goed gejut

Een activiteit waar je gegarandeerd een goed gevoel van krijgt: ga mee jutten met de Waddenvereniging! De vereniging organiseert regelmatig opruim-activiteiten op de Waddeneilanden. Help je mee de Waddenzee schoon te houden?

www.ikjut.nl

Verder zijn, verder gáán

De circulaire transitie is in volle gang. Welke ambities hebben deze Friese verschilmmakers voor de komende tien jaar?

Sjoerd Bootsma
Arcadia

“Dankzij onze mienskipskracht, maakkracht en verbeeldingskracht heeft Fryslân alles in huis om zijn circulaire koploperspositie uit te bouwen. Onze traditie van samenwerken en daadkracht vormt de basis. Kunstprojecten zoals Bosk en Bouwurk laten zien dat verbeelding mensen verbindt. Als je een grote, diverse groep mensen wilt betrekken bij de opgaven van deze tijd en hen wilt inspireren tot duurzame veranderingen, is verbeelding onmisbaar.”

Claudy Jongstra
Studio Claudy Jongstra

“Een gezonde aarde, stroteelt en meer biodynamische boeren. Dát is onze ambitie. Met wol die afkomstig is van een kudde Drentse heideschape van It Fryske Gea blijven wij wolgevilte kunstwerken maken met een urgente en hoopvolle boodschap. We blijven ons inzetten voor het terugbrengen van de biodiversiteit en de regeneratieve landbouw. Dat doen we samen met onderwijsinstellingen, biodynamische boeren, ambachtsmensen, stagiairs, wetenschappers en chefs.”

Johan Dankert
Akkeboewer

“De teelt en verwerking van vezelvlas in Fryslân biedt veel kansen. Het gewas kan niet alleen verwerkt worden tot isolatiemateriaal, maar kan ook gebruikt worden in de kledingindustrie, voor biocomposiet of verf. Mijn ambitie is dat over tien jaar coöperaties en verwerkers in heel Fryslân samenwerken aan gewassen voor circulaire toepassingen. Van brandstof tot biobased verf, van bouwmaterialen tot kleurstoffen.”

Cid Berger
De Friesland

“Over tien jaar? Dan is Fryslân een zelfredzame mienskip waarin zorgen voor elkaar normaal is. Slimme technologie ondersteunt die zelf- en samenredzaamheid, persoonlijk en dichtbij. Kunnen we geen antwoord in de gemeenschap vinden? Dan doen we een beroep op de zorg. Want die is duurzaam en toegankelijk, voor iedereen die echt zorg nodig heeft.”

Biense Dijkstra
Bouwgroep Dijkstra Draisma

“Over tien jaar heeft de provincie Fryslân biobased bouwen volledig omarmd. De provincie is dan voorloper van het produceren, leveren en verwerken van biobased bouwmaterialen. Zo laat Fryslân zien hoe je effectief stikstof reduceert, zorgt voor nieuwe verdienmodellen voor bouwers en boeren én de planeet leefbaar houdt. Onze CO₂-negatieve woning Smûk, gemaakt van hout en geïsoleerd met biobased materiaal, toont aan dat ook nu al veel mogelijk is.”

Mathijs Rutten
NHL Stenden

“Over tien jaar is Fryslân een circulaire regio waarin onderwijs, bedrijfsleven en overheid naadloos samenwerken. Waarin we samen zorgen voor een goed functionerende arbeidsmarkt. NHL Stenden leidt mensen op voor de functies die belangrijk zijn in de regio; het bedrijfsleven biedt onze studenten perspectief op goede banen. Zo behouden we jong talent voor Fryslân, terwijl we gezamenlijk bijdragen aan de duurzame transitie.”

Jelmer Algra
Provincie Fryslân

“Steeds meer Friezen en Friese bedrijven dragen bij aan een circulaire economie. Door grondstoffen en producten zo lang mogelijk te (her)gebruiken én door volop te innoveren. Als we elkaar blijven inspireren, kennis delen en bewustwording creëren, verwacht ik dat de koplopersrol van Fryslân steeds groter wordt. Biobased bouwen, duurzaam inkopen, water hergebruiken of plastic recyclen: allemaal zijn ze ontzettend belangrijk voor een schoon, gezond en gelukkig Fryslân!”

Klaas Sietse Spoelstra
Regionale Transitie

“Fryslân in 2035: een sterke verbinding tussen stad en platteland. Een wederkerig stelsel met steeds meer gesloten regionale kringlopen. Boeren die steeds meer regionale reststromen verwaarden. Energiecoöperaties die Fryslân van energie voorzien en deelmobiliteit faciliteren. Juist in een vergrijzend platteland is circulariteit een innovatieve kans gebleken. Een basis voor een coöperatief, veerkrachtig en gelukkig Fryslân. En hé, ik hoor de grutto!”

Lea Johanssen
Ecoras

“Over tien jaar zie ik een kunststofindustrie in Noord-Nederland waarin design for recycling de herbruikbaarheid van plastics verhoogt en de economische waarde van gerecycled materiaal verbetert. Ik verwacht dat we steeds meer zullen overstappen op biobased kunststoffen. En dat de wegwerpcultuur verandert.”

Henk de Vries
It Fryske Gea

“Een plant neemt wat hij nodig heeft uit bodem, water en lucht. Als hij sterft, geeft hij de mineralen terug aan zijn omgeving. Zó zie ik de toekomst van Fryslân. Volledig lokaal, in een gesloten kringloop. Een Fryslân waarin gemaaid gras wordt gecomposteerd en uitgespreid over de plek waar het gemaaid is. De voedingsstoffen gaan terug de bodem in, de natuur floreert.”

Samen maken wij *Fryslân circulair*

Draag jij ook bij aan een schoon, gezond en gelukkig Fryslân?
Kijk op www.madecirculairinfryslan.frl

MADE Circulair in Fryslân 2025

Een speciale uitgave van Provincie Fryslân en Vereniging Circulair Friesland, met medewerking van iedereen binnen en buiten Fryslân die bijdraagt aan de circulaire economie.

Redactie

Charlotte Strijbos, Evert Jan van Nijen, Femke Jongsma, Karina Pool, Maartje Visser, Nienke Turkstra, Radboud Droog, Ruth Wetting en Sander Bos.

Eindredactie

Maartje Visser (Bureau Binnendijs).

Illustratie cover

Berber van den Brink.

Artdirection en vormgeving

NEWR Strategie & Creatie.

Drukwerk

Dit magazine is vervaardigd door VCF-lid Weissenbach, die werkt met een productiewijze waarbij duurzaamheid en hergebruik van materialen ver is doorgevoerd. Het magazine is uitgevoerd op 100% gerecycled Cocoon papier gemaakt van post-consumer afval, zonder dat er nieuwe bomen voor gekapt zijn. De cover is gemaakt van Nederlands bermgras; een prachtig voorbeeld van lokaal hergebruik en circulair denken.

De redactie heeft bij de samenstelling van dit magazine zorgvuldig geprobeerd alle rechten voor foto's, illustraties en content correct te regelen. Mocht er toch iets ontbreken of onjuist vermeld zijn, neem dan contact met ons op voor correctie.

Neem voor informatie contact op met info@circulairfriesland.nl

MADE

CIRCULAIR IN FRYSLÂN

MADE CIRCULAIR IN FRYSLÂN OER CIRCULAIR KOPLOPER IN EUROPA WORDEN. ZUN EN BLIVEN